

• VII. ÉVFOLYAM •
1917

• JUNIUS
MEGJELENIK
MINDEN HÓ-
ELSEJÉN •

ALZOLT ÉS JÖVŐ

• ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRS-
SÁG ALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT •
AZ OMIKE KULTURBIZOTTSÁG KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESTETI

• DR. PATAI JÓZSEF

TARTALOM.

	Oldal		Oldal
Dr. Frisch Ármán: A magyar zsidóság jövője	209	Somlyó Zoltán: Lotti néni. (Vers)	235
OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAÍRÓK.		Farkasházy György: ...És így szólni: elég. (Vers)	235
Nomberg H. D.: Csendesülj... Héberből fordította: Gilányi Mór.	212	Salom Asch: Jaffától Jeruzsálemig. (Fordí- totta: Lukács Zoltán)	235
Patai József: Az árban. (Vers)	216	Neményi Endre: 20-ik zsoltár. (Vers)	238
Bálint Lajos: Jegyzetek Rúth könyvéhez	216	Dr. Pollák Miksa: Emlékezés Vogel Simon generálisra	239
Avigdor Feuerstein: Szívem mélyén. (Vers). (Molnár Ernő fordítása)	219	TOLLHEGYRŐL.	
Lóránt Mihály: A szívem keresem... (Vers)	220	A megváltó vallása, Miért nincs zsidó miniszter az új kabinetben, A romániai zsidóknak. (Secundus)	241
Patai József: A furulyás ima	220	KRÓNIKA ÉS SZEMLE.	
Dr. Molnár Ernő: A jiddis irodalom fejlődése	223	Gyöngyös, Közgyűlések, Az Omike-menza élelmiszerkiosztója, Mult és Jövő-matiné Kolozsváron, Az eszperantó feltalálója, Dr. Lasz Samu stb.	242
Lenkei Henrik: Boldog szemek. (Vers)	226	PÁLYÁZATOK. HIRDETÉSEK.	
Pap Izsák: Uram, bocsásd el a szolgád. (Vers)	226		
Bálint Jenő: Gyerekfej	227		
Fürt Margit: Vajudás... (Vers)	228		
Dr. Füst Aladár: Az igaz izraelita. Gon- dolatok dr. Schächter Miksa halálakor	229		
Peterdi Andor: Fehér galamb. (Vers)	231		
Cholnoky László: Sámson haja	232		

ILLUSZTRÁCIÓK:

Rembrandt: Rúth és Boaz. (Műmelléklet.)		M. Monnickendam (Amsterdam): Rúth és Boaz	227
Rúth és Boaz	212	Dr. Schächter Miksa	229
Rembrandt: Boaz és Rúth	212	Prof. Heyn: Boaz és Rúth	233
Calderon: Rúth és Noémi	213	A jezuoli zsidótemplom romjai	234
A. Bida: Elimelech és Noémi Bethlehemből Moabba menekülnek az éhség elől	215	Palesztinai tájkép. A régi Samaria	236
Poussin (1594—1665): Boaz és Rúth	217	Absalom sirja Jeruzsálem mellett. (Cassas)	237
Rooke: Rúth és Boaz	218	Lövészárók egy lengyel zsidó temetőben	238
Rooke: Noémi dajkálja Rúth gyermekét	219	Az oroszok által széttepett tóratekercsek Sochaczewben	240
Führich: Boaz felébred	221	A döberitzi fogolytábor zsinagógája	240
Rúth és Boaz	222	Angyali üdvözet. Szombati ének. (Kotta)	241
Charles Gleyre: Rúth és Boaz	223	Dr. Lasz Samu	243
Ch. Landell: Rúth	224	Fischer Vilmos tábori lelkész	243
Henry Ryland: Rúth	225	A Mária Valéria-kórház zsidótemploma	243
Antonio Tempesta: Rúth	226	Dr. Tetétleni Ármán héberbetűs levele	245

REMBRANDT: RUTH UND BOAZ
(Im Besitz des ungarischen States)

A Mult és Jövő 1917 júniusi műmelleklelete

REMBRANDT: RUTH ÉS BOAZ
(A Szépművészeti Múzeum tulajdona)

MULTÉSTÖVÖ

ZSIDÓ · IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁR-
SADALMI · ÉS · KRITIKAI · FOLYÓIRAT.

Az O. M. I. K. E. kulturbizottsá-
gának közreműködésével szerkeszti

DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik minden hó elsején.
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
Budapest, VI. ker., Podmaniczky-
utca 6. szám. Telefon: 146-92.
Előfizetési ár egész évre: 22 K.
Omike-tagsággal együtt: 25 K.
Díszkiadásban: 30 K. Omike-
:: tagsággal együtt: 34 K. ::

VII. ÉVF., 1917 JÚNIUS

DR. FRISCH ÁRMIN: A MAGYAR ZSIDÓSÁG JÖVŐJE

Helekezetünk tisztelgő küldöttségeinek megjelenése a király előtt egy tanul-
ságot feltétlenül leszögezett. Azt,
hogy ezidőszerint a magyar törvény-
hozás legfelső tényezői abban a
meggyőződésben vannak, hogy a
magyar zsidók két pártja valósággal két vallást
képvisel. És ha még azt is megfigyeltük, hogy a
felséges úrnak az orthodoxokhoz intézett szavai
melegebbek voltak: bele kell nyugodnunk abba
a megállapításba is, hogy az összes zsidó párt-
árnyalatok hozzájárulása nélkül IV. Károly sem
szentesítené az egyetemes magyar zsidóság egy-
séges szervezetét, amint 1869-ben I. Ferenc József
sem szentesítette. Hogy miért nem? Azért, mert
a lelkiismereti kérdéseket nem objektív igazságok
döntik el. És ha valaki vallásos életmódját csak
úgy látja biztosítotttnak, hogy arra a célra külön
szerveket — ha ezek világiak is — alkot magá-
nak, akkor ennek a szervnek a megalkotásában
semmiképen sem gátolható. Egy egységes vallás-
szervezetnek oktroj útján való megteremtésére
világi hatóságok — ha a vallásszabadság elvét
nemcsak hirdetik, hanem át is érzik — leg-
kevésbé tarthatják magukat illetékeseknek.

De bármilyen bántó is annak a tudata, hogy
a jelenlegi idők nem alkalmasak az egységes
szervezet megalkotására, mondjuk ki egész nyil-
tan, hogy a szerencsétlenség nem olyan nagy.
A zsidóság erő kifejtésének a színhelye mindig a
hitközség és nem a szervezet. Kifelé a kormánnyal
és a hatóságokkal való érintkezésben szükség
lehet egy közvetítő hivatalra, amely tolmácsolja
a hitközségek és vallási közösségek óhajait. De
az már egészen irreleváns, hogy ez a tolmács az
Arany János-utcában, vagy az Eötvös-utcában
lakik-e. Az aktákat átveheti az a hivatal, amely-
hez annak a közösségnek, mely a kérelmet föl-
terjeszti, bizalma van. Ez a közeg legyen hű
sáfárja a megbízójának, intézze el az ügyet a

kérelmező intenciója szerint s ezzel eleget is tesz
annak a hivatásnak, melyet reá ruháztak, annak
a megbízatásnak, melyben eljárnia kell. De a
zsidó élet pezsgéseinek, irányainak, akarásainak,
törekvéseinek forrása maradhat maga a hitközség.
S ha valamire törekednünk kell, az az legyen,
hogy akik itt működnek és dolgoznak, azoknak
legyen megértésük minden iránt, amit a zsidó
lélek inspirál, amit az egyetemes zsidóság erkölcsi
és vallási érzéke sugalt.

De még ott is, ahol közös munka folyik: a
szükség, az emberiesség, a zsidóság vallási és er-
kölcsei mindig egymásra találtatja az embe-
reket s alig hisszük, hogy orthodoxok és kon-
gresszisták együttes működését megakadályozza a
kétféle iroda. Az utolsó idők fájdalmas megnyi-
latkozásai sok helyzetet teremtettek, ahol a zsidó-
ság egysége megnyilvánult. A menekültek segé-
lyezése, a katonák rituális étellemezése, a tábori
lelkészet, az árván maradt gyermekek megmen-
tése közben sohasem hallottuk, sehol sem vettük
észre, hogy a pártok különállása károsan befolyá-
solta volna azt az irányzatot, mely tudása és
tehetsége szerint segítő jobbát nyújtotta a támasz
nélkül állóknak. Az orthodox katona vallási
ügyekben is bizalommal fordult a nem orthodox
rabbihoz. Bizonyára nem minden történt úgy,
ahogy a jobbak és a zsidóság követelményeit
megérző szívek ezt óhajtották volna, de ezek a
hibák nem a szervezet kétféleségéből származtak.
Ismerünk zsidó intézményeket, ahol igenis magu-
kat orthodoxoknak valló hitkonaink — olyan
orthodoxokat gondolunk, kik igaz zsidó tradicio-
nális életet élnek és nem olyanokra, kik vélet-
lenül Pakson vagy Munkácson laknak — tevé-
kenyen közreműködnek, a gyűlésekre eljárnak
és a saját személyükben magukat azonosítják az
ottani törekvésekkel és eszükbe sincs arra gondolni,
hogy zsidó ügyben úgynevezett neológokkal együtt
dolgozni az orthodoxia megtagadását jelenti.

Épp azért hangoztatjuk, kár minden energia-pazarlásért, amelyet arra fordítanak, hogy ezt a külsőleg fennálló szakadást erőszakosan bevarrják. Nem vallok azoknak a nézetét sem, akik azt hiszik, hogy csak a két iroda megszüntetését kellene foganatosítani és akkor a békés ölelkezés azonnal bekövetkeznék. Igazán kárba veszett fáradság és munka. Hiszen ez csak külső adminisztratív kérdés, mely elég soká állott meddön és eredménytelenül az előtérben. Itt az ideje, hogy a jövő komolyabb feladatai, a *belső* kiépítés kérdései és szellemi feladatai foglalják le az energiákat, és a hiábavaló közjogi és „politikai” vitákat a maguk értéktelenségére degradáljuk. Nem szeretünk itten a magyar közélet kinövéseivel foglalkozni, de az analógia készítené annak a konstataciónak, hogy ezek a témák és megítélések amolyan zsidó közjogi kérdések, a magyar történeti osztályok politikai felfogásának az utánpótlása. A nagy zsidó tömegeket, azokat, kiket a hagyományos szokások életmódja nevel és azokat, akik egy *belső*, átértékeléssel zsidó életet szeretnének látni, ez hidegen hagyja. A zsidó vallás közjogi állásának szempontjából határozottan kíváncsi volt minden olyan alakulat, mely a zsidóság és a zsidó vallás presztízst emelné. De mi zsidók elsősorban individualisták vagyunk. Mi azt kérdezzük: mi viszi előre azt a valóságot, amelyben a zsidó egyén úgy nevelődik, úgy gondolkodik, úgy akar, úgy érez és úgy idealizálódik, ahogy ezt a mi vallásunk, a mi szentírásunk, a mi hagyományos irodalmunk, a mi nagyjaink, a mi gondolkodóink, költőink, íróink, a mi néplelkünk elképzei. Ezt a kérdést mi minden formáság fölé helyezzük, ennek a megvalósítását valljuk legszentebb kötelességünknek, ennek az eszménynek a köztudatba vitelért előbb akarunk dolgozni, mint az olyan jogokért, melyek elsősorban a zsidóság külsőségeit, sőt gyakran csak egyesek hiúságait érintik.

S amikor a zsidó ideálokról szólunk, gondolunk azokra az ideálokra is, melyek az intelligensebb, műveltebb zsidó lelkekben élnek. Szeretnők itt e helyen is hangoztatni, hogy a művelt, öntudatos zsidóságnak a zsidósága igenis elüt az orthodox érzelmelemeknek a vallásosságától és ezt a vallásosságot is nevelni kell. Mert értékes vallásosság. Hangoztatjuk: vannak, akik magukat jó zsidóknak tartják, de azért nem esküsznek a sulchan aruchra. S mert nem esküsznek a sulchan aruch minden törvényére, nem is akarják kinyilatkoztatni, hogy annak alapján állnak. Bűn volna azokkal a zsidókkal, akik zsidó történelmi alapon állnak, a béke kedvéért az őszinteséget nélkülöző sulchan aruchi nyilatkozatot megtétni. Azok a zsidók kívánják, hogy a zsidó lelkekbe és világfelfogásba vitessenek be azok az eszmék, gondolatok és törekvések, melyeket a zsidó néplelek megszentelt. Azok kívánják, hogy a zsidóság minden tagja, még akkor is, ha a szertartások gyakorlásától távol áll, a zsidó gondolat és a zsidó lélek szem-

lélete révén igyekezzék résztvenni abban a munkában, mely a zsidóságot egyéneiben, közösségében, intézményében, műveltségében, erkölcsében és határozott vallásos gondolkodásában annyira kiemeli, hogy szeretettel és buzgósággal keresse a módokat, melyekkel ezeket az eszméket megvalósítsa. Azok is távol állnak e kontemplatív vallásosság gondolatától, azok is távol állnak attól, hogy a vallásosságot egy tisztán erkölcsi gondolatnak képzeljék el. Azok is tudják, hogy a zsidó vallásosság a transcendentális eszméből táplálkozik, hogy lelkesültséggel és lendülettel veszi körül a hívőt, hogy mindig nemes érzéseket és fennkölt isteni hitet termel és szeretné, ha a hitközségek módot adnának arra, hogy ezt az érzést a zsidó élettől eltávolodó intelligenciával is szemléltetnék.

Meddő volt az utolsó ötven év munkája és energiapazarlása. Amiért harcoltak, az magában véve nem nagy érték, de ezt a keveset sem vitték előre egy lépéssel sem. És a harcok és boldogító jelszavak zaja között szinte megbénult minden szellemi szárnybontogatás. Ott van az iskolaügy. A múlt század utolsó évtizedeiben a zsidó iskolák egy nagyobb hányada megszűnt. Megengedjük, tiszteletreméltó okokból. Azt mondták, az iskola egyetemes nemzeti és egyetemes emberi érdekeket szolgáljon és ennek a felekezeti iskola útjában áll. Nem volt igazuk, de akik hirdették, hittek az igazságukban. Gondoskodtak-e azok a hitközségek, ahol ilyen felfogás uralkodott, arról, hogy más úton erősítsék meg a zsidóság szellemét, amely végre is minden megnyilatkozásában a haladás szellemét szolgálja? Sehol sem történt semmi. Nincs egyetlen egy nagyobb szellemi intézménye a magyar zsidó hitközségeknek, amely azzal törődne, hogy valamiképpen pótolja a zsidó iskola hiányát, az intelligensebb hivekkel megkedveltesse a zsidóság eszmevilágát. Pedig a kongresszusi hitközségeket ezek az intelligens zsidók kívánták és a szabályzatok beszélnek is héber iskolákról, talmudtórákról. Ha csak ezt a két iskolai intézményt jobban szervezték volna, nagyon valószínű, hogy a művelt zsidó közönség oda küldte volna gyermekeit. Mert az intelligens zsidó közönség szívesen gyarapítaná vallási ismereteit. Persze az egész rendszert a modernség eszközeivel és a zsidóság megértésének a törekvéssel kellett volna megcsinálni. De a haladó községekben nem volt meg a bátorság kimondani, mire van szüksége a közönségnek, mert itt irtóztak minden újítástól, ha ez az újítás nem olyan külsőség, mint az orgona és a rabbisapka. Ahelyett, hogy modernül vezették volna az ő talmudtóráikat és héber iskoláikat, chédereket csináltak belőle. Hadd lássa Munkács, hogy a neológiának is van chédere. Mintha mindenütt az orthodoxok becsapására dolgoznának. Pedig nyíltan kellene megmutatni, miben különböznek pl. Budapest zsidó talmudtórái a munkácsitól. Alig van talmudtóránk Magyarországnak,

amelybe műveltebb ember örömmel küldhetné gyermekeit. S mit szóljunk pl. a hitoktatásról? Van egységes tanterv, amelynek bizonyára vannak jóoldalai, de alkalmasint hibái is. Tizenkét éve, hogy elkészült. Előfordult-e a tizenkét év alatt, hogy valaki is komolyan reámutatott volna annak erős és gyenge oldalaira, hogy valaki azzal a szándékkal szólt volna hozzá, hogy e kérdést állandóan napirenden tartsa és a zsidó közvéleményt kioktassa, mire van neki szüksége? Hol keltettek még föl érdeklődést zsidó ügy iránt, ha emberrel és adminisztrációval nem állt kapcsolatban? Maga a rabbikar is annyira van megbénítva, hogy amikor összejön és ülést tart, a legfontosabb témája — a megélhetés és a nyugdíj. Mert bizony a rabbikar ellátásának a megértéséhez és megérzéséhez meggyengült az érzék ahhoz képest, amint az első modern hitközségek vigyáztak arra, hogy a megélhetés gondja a nagy feladatokra hivatott rabbi hajlékától távol maradjon, hogy az, aki egész életét a zsidóság szolgálatának szenteli, nyugodtan és gondtalanul élhessen hivatásának.

Amennyire a miniszterelnök Pápán tartott beszédéből következtethetünk, a felekezetek, tehát a zsidó hitközségek is, nagy feladat előtt állnak. A háború okozta erkölcsi bajok orvoslását Tisza István a felekezetekre akarja bízni. Állami hatóságok és világi testületek nem férhetnek annyira a rokkantak, elárvult és magukra hagyottak lelkéhez, mint saját lelkészeik, akik közvetlenebbül érintkezhetnek segítségre szorult híveikkel, akikben a hívők talán jobban is biznak, akiket már a nevelésük is arra a feladatra képesít, hogy a szívekhez és lelkekhez közeledjenek. A feladatok egész panorámája nyílik majd egyszerre minden hitközség és minden rabbi előtt. És ennek a panorámának egyes képei hívogatóan tekintenek a papokra. Nagyon gyakori lesz az az eset, ahol orthodox és kongresszista rabbi a beteg, gyenge, a támasz nélkül álló hive iránti szeretetből találkozik és közös működést fejt ki. Az együttes tevékenység egységes felfogásokat, kölcsönös megbecsülést vált ki. Bármilyen pártárnyalathoz is tartozzék az a rabbi, meg fogja látni, hogy a fejlődés, a mindennap felmerülő életkérdések hangos követelése parancsolólag írnak elő olyan dolgokat, melyekre a sulchan aruchban még nincsenek paragrafusok s viszont a vallási és szertartási kérdések eldöntésében mindannyiban megérlelődik az a meggyőződés, hogy a sulchan aruch semmiféle haladásnak sohasem volt akadálya.

Mert tény, bármiként hangozzanak is a jelszavak, a külső ellentétek forrása legtöbbször a bizalomhiány. Különösen azáltal, hogy a kongresszusi községekben a rabbi szerepe nem illeszkedik szervesileg a hitközségi élet menetébe, azáltal válik lehetetlenné nálunk, hogy rabbiegyéniségek kialakuljanak, hogy a hitközségek vezetésében elvek és felfogások kicsiszolódjanak. De maga az a tény,

hogy a neolog rabbi nem folyhat be kellően a hitközség szellemi irányítására, ez is egyik oka annak a féltékenységre, mellyel orthodox testvéreink különlegességüket védik. Tovább megyünk. Merjünk állítani, hogy még a mindenkori kormányférfiak sem tudják megérteni, hogy ahányszor zsidó ügyekben tárgyalnak, deputációkat fogadnak, a mi részünkről mindig csak világi férfiakkal találkoznak. Tisza István gróf, ha az ő felekezete valahol megjelenik (Láttuk legutóbb a protestánsok hódoló küldöttségénél) nem több, mint a presbitérium más tagja. Aki beszél, aki a felekezetet képviseli, az a pap. Nálunk ez klerikalizmus volna. Nálunk ez degradálása volna a községkerületi elnököknek. Pedig ez sem nem klerikalizmus, sem nem degradálás. Ez a lényegből folyó valami. Ha folyton hangoztatjuk, hogy a zsidóság csakis *vallás* felekezet, akkor a zsidóság képviselője az, akinek nemcsak joga, hanem egyenesen kötelessége a szellemi irányt meghatározni, a vallás útjainak egyengetését előmozdítani, tehát elsősorban a zsidó vallás papjai és szellemének munkásai.

S még valami, amitől még gondolatban és érzelemben közeledést remélünk a pártok között. Azok a feladatok, melyeket az újabb törvények az egyes hitközségekre áthárítanak, nemcsak a rabbikat és hitközségek elnökeit foglalkoztatják, hanem munkát rónak a hitközségi tagokra is. Ezeket is közelebb hozzák egymáshoz és a rabbihoz. Gyakoribb lesz az érintkezés a rabbi és a hívő között. Amit nálunk eddig joggal hiányoltak, hogy a lelkész a magánéletben távol áll a hívőjétől, hogy belsőbb életének eszményesítésére nem fordít gondot, most korrektúrára megy majd át. Sok hiba és sok hiány táruul majd fel és számos esetben betegségek diagnosztizálására kerül a sor. Ki fog tudódni, mennyi mulasztás történt a mi berkeinkben azáltal, hogy városi hitközségeink, melyek az utolsó ötven év óta legalább is megháromszorozódtak, ugyanabban a keretben mozognak, amelyet keletkezésük első napjaiban fölvettek. At kell alakítani és ki kell tágítani azokat a kereteket, amelyek most vannak. Egy városban lehet akár több község is központi vezetéssel, sőt több rabbival is, akik a tanítókkal és az ott levő zsidó intelligenciával és mindazokkal, akikben elevenen működik a kiddus hasém érzése, dolgozni fognak, hogy megfelelhessenek a hozzájuk fűzött várakozásoknak. Komoly munka és komoly törekvésektől telített levegő igen alkalmas a rokon lelkek összehozására. Itt igenis kifejlődik egy közös cél tudata, egy közös kötelesség érzete. Itt orthodox hívők megtanulják becsülni a velük nem egy párthoz tartozó rabbit és megfordítva: a műveltebb, intelligensebb zsidó meg fogja ismerni az orthodox rabbiban a kulturális lényt, a szív emberét s a kölcsönös megértést ez igenis megfogja teremteni.

Mi igenis kívánjuk a magyar zsidóság egységességét, de politizálás, vitatkozások és formaságoknak előtérbe állítása helyett szeretnők, ha a munka,

Ruth und Boaz
A Biblia latina 1491 velencei kiadásából (Szépművészeti Múzeum)

ügyszeret, a magasztos zsidó érdekeknek mindenek fölé helyezésének szükségérzete azt a gondolatot ébresztené lelkünkben, hogy a legelső teendők kijavítani a hiányokat, pótolni a mulasztásokat. Ezeknek a munkáknak elvégzésére vállalkozunk és erősen hisszük, ilyen munkásság közel hoz bennünket egymáshoz. Ilyen munkásság között leomlanak a válaszfalak s képesek lennénk egy belső, igaz és nemes vallásosságot életre hívni. Ez a vallásosság megteremtené a maga szerveit, ez a vallásosság nem ismerne sem orthodox, sem kongresszusi tagozatokat. De igenis ismerné az ideált, mely felé haladjon, az eszközöket, melyekkel az ideált elérje. Érzéke volna a kiddus hasém iránt és aziránt, hogy nem a szervezeti formákon mulik a zsidóság boldogulása és haladása, hanem azon, mennyi lélek van bennünk és mennyi képesség, hogy azok az erkölcsi értékek, melyeket a zsidósághoz tartozás kiválaszt, kifejleszt és nevel, azok az életben is egyetemes emberi társadalom megszervezkedését eredményezzék.

Rembrandt: Boaz und Ruth
(A Szépművészeti Múzeum tulajdona)

Rembrandt: Boaz és Rúth

OROSZ-ZSIDÓ NOVELLAIRÓK

NOMBERG H. D.: CSENDESÜLJ . . .

Ruthia állandóan magánál hordott egy kis üvegcsé ciankálit. Minden percben kiíhatta volna a kis üvegcsé egész tartalmát. A halálra legfeljebb néhány pillanatig kellene várni. Ez oly egyszerűnek és oly könnyűnek tűnt fel neki, mint például este az ágyba feküdni és behunyni a szemeit.

Régen, évekkel ezelőtt, amikor az élet utoljára égette meg, rettenetes, gyógyíthatatlan sebet hagyott hátra. Mikor annyira egyedül érezte magát, annyira megszégyenítettnek. Szívének szégyene elviselhetetlen volt. Lezárta akkor számadásainak könyvét és elhatározta „eddig és nem tovább!” Ő nem akarja, ő nem tudja tovább elviselni azt a végnélküli szenvedést. Egyetlen mozdulattal megszűnne, elszakadna szenvedéseinek láncá. Vég és cél nélkül folyton visszatértek. Ifjúságának tavaszán volt akkor. Szépsége hervadt napról napra és szenvedése nőttön nőtt. Gondolatok, melyek tépik, emésztik a szívet éjjel-nappal. Utolsó esete felnyitotta szemeit és tisztán látott. És ez a látás rettenetes volt számára. Szörnyen érezte, tudta, hogy miért vonzódnak hozzá a férfiak és mi nekik az utolsó cél. És akkor úgy érezte magát, mint az a megszégyenített teremtes az erdőben, akire mindenfelől vadásznak élveteg, léha vadászok. És mindamellet vágyakozott utánuk. Pedig gondolatban gyűlölte, megvetette őket.

Éjjel, mikor visszatért szobájába, a kis üvegcsét a szekrénykére helyezte. Néhány sort vetett papírra. Búcsúlevél anyjához és kis húgához. Friss fehérneműt vett magára. Az ágyat is áthúzta frissen, hófehérre. Végigjártatta tekintetét mindenben. Félig meztelenül, öltözés közben állott a tükör előtt. Nézte hollóhaját, szépségének maradványát. Félkörbe borult hátára és vállára. Aztán lassan kimért lépésekkel közeledett ágyához és belefeküdt. Nem sietett véghezvinni tervét. Erősen el volt határozva szépen és nyugodtan meghalni. Nem elhamarkodva, hirtelen keserőséggel. Különös érzés fészkelődött be ennek a lánynak a szívébe. Büszkesége és önbizalma óriási volt. Egy pillanatig sem kételkedett, van-e elég ereje véghezvinni tervét.

Kinyújtózott az ágyban. Kinyújtotta kezeit szorosán teste mellett a takarón és elmélyedt gondolatokba. Lefestette magának közeli halálát és nem félt. Arra a néhány pillanatra, mely az élettől a halálig tart, nem is akart gondolni. Számárság! Mi az a néhány pillanatnyi szenvedés? . . .

Calderon : Ruth und Noemi

Calderon : Rúth és Noémi

És azután... Képzeletében lefestette önmagát. Egy merev, hideg test fekszik az ágyban. A szemek lecsukva. Az arc sápadt. A szív nem dobog. Az agy mintha telve volna ólommal és a fájdalom, az nincs többé. Könnyebbnek érezte valahogy a szívét, ahogy ezeket elgondolta. Hogy szíve megszabadul ezektől a névtelen fájdalmaktól. Azoktól a fájdalmaktól, melyek éjjel nappal rágódtak szívéen. Arcán mintha egy kis könnyű mosoly jelent volna meg.

Még egyszer lesimította haját és elrendezte maga körül a párnán. Kinyitotta szemeit és kezeit a szekrény felé nyújtotta. A világosság a szobában, az asztal, a székek, a lámpa és egyéb dolgok a szobában különös módon tolokodtak szemei elé. Csendes élvezetet nyújtott ez neki. Mintha mindezt életében először látná. Mindent, amit most látott, a széktől a himzett csipkéig, mely ingére volt varrva keblén, minden oly réginek tűnt fel és mégis újnak. Olyan egyszerűnek és ismertnek. És mégis, mintha titokzatos lenne. Egy új világosság, mely az ő bensejéből áradt, min-

denre új szint öntött. És mindent ebben az új színben látott. Önmagát is. És gondolatát is. „Most meg fog halni!” gondolta magában. És ez a gondolat, mely eddig éjjel nappal foglalkoztatta, most újnak tűnt fel előtte. Ezt a gondolatot a végtelen nyugalom és a békességes csendesség szülte agyában. Már kezében volt az üvegcsse. Ajkához emelte, fejét kissé felemelte a párnáról. És ebben a pillanatban egy ötlet jutott eszébe. Egy ötlet, mely mély volt és érthetetlen, mint az élet maga. És mégis mindent magában foglalt. Szavak hiányoztak neki, hogy kiöltöztesse gondolatát és mégis egész tisztán és érthetően állott előtte. A fájdalommal teli élet már mögötte volt. És ő egy új világ új világosságát látta. Egy világ, melyben nincsenek nagy fájdalmak és nagy jajok. És nincsenek nagy, szívdobbantó ijedtségek. A nyugalom világa az és a békessége. Úgy rémlett neki, mintha most állana az élet és halál közti határon. Azon a ponton, ahol élet és halál összeérnek egymással, egyesülnek. Még egyszer lehunyta szemeit és lebocsátotta fejét a párnára.

Szeme sugarának fekete kárpitján csupa ismerős arcok vonultak fel. Ugy mozogtak ott, mint világos pontok. Látta a férfi arcát, kihez utolsó esete fűződött. Most nem érzett semmiféle gyűlöletet. A szégyenharag már rég elmúlt. Az arcok is nyugodtak voltak, mint az ő gondolata, mint az egész világ. Látta anyját, húgát, ismerőseit. Mindegyiken az a nyugodt, békességes arckifejezés. „Meghaltam már?” kérde önmagától. De nem. Még nem halt meg. A flakon még kezében volt, ajkához szorítva. És agyának titokzatos sötétségében következő gondolat fogamzott meg:

„Hisz most nyugodt vagyok. Tele nyugalommal és boldogsággal.”

És ezt a gondolatot követte egy másik.

„Ha így meg lehet halni nyugodtan és boldogan, miért olyan rettenetes az élet. S miért az a nagy sietség, itthagyni az életet? . . .”

Egész éjjel ébren feküdt ágyába és hallgatta gondolatait. Szemei lecsukva. És végtelen gondolatok agyában. S másnap reggel, mikor felnyitotta szemeit, mindent olyan színben talált, mint éjszaka. Minden újnak tűnt neki. És ő maga is új volt... Csoda történt. Megkönnyebbült. A fájdalom megszűnt, mintha sohasem lett volna.

„Gyáva vagyok talán, hogy nem tudtam meginni a mérget?” kérdezte önmagától. „Dehogy. Meg tudok én halni. Minden tartózkodás nélkül, tisztán gondolkodva és kezem nem fog reszketni.”

És az üvegcsé megmaradt nála, hogy készen legyen, ha ütött az óra.

*

Attól kezdve Philia óráról órára élte életét. Minden percben a halál küszöbén érezte magát. A halál rányomta sajátságos bélyegét. Nézése, arca, mozdulatai, még hangja is megváltozott. Lényéből csupa kedvesség és közvetlenség sugárzott. Társaságában ismerősei kimérten viselkedtek vele és nyomott hangon beszéltek hozzá. S ha mégis valaki hangosan nevetett, megijedt saját hangjától. Ha Philia gyönyörű formás kezét az asztalra tette, minden szem azt nézte és hallgatott valami titokzatos tisztelettel. . .

S újból elkezdte régi életét. Keveset beszélt. Csak a legszükségesebbet. S ezek a legegyszerűbb szavak is valami különös benyomást hagytak hátra. Lassan egész idegen lett a saját otthonában. Beteg anyja se, húga se beszéltek vele. Csak ami feltétlenül szükséges volt. És mindnyájan tudták, hogy titokban, szívében elrejtve hordja mérhetetlenül nagy boldogtalanságát.

Napok és hetek multak és ő élte az „ő” világát, azt a sötét világot és hallgatott. Anyja meghalt. Húga letette az érettségét, ő pedig öregedett. De neki úgy tetszett, mintha semmi sem változott volna. Minden a régi helyén áll, mozdulatlanul. Amí történt, minden oly természetes, oly egyszerű volt, mintha másképp nem is történhetett volna.

Azon éjjeltől kezdve minden megmerevedett körülötte és semmi új nem történt. Fiatalsága is úgy tűnt fel, mintha megrögződött volna és nem változna. Így élt fájdalom és öröm nélkül napról napra és hónapról hónapra, monoton lélekkel. Némelykor úgy képzelte, elvesztette képességét, megkülönböztetni boldogság és boldogtalanság között. Öröm és szomorúság között. Ő nem szerette a ríktó színeket. Mindig feketén öltözött. Otthon tiszta fehérben járt. Ingét úgy rendezte, hogy minél kisebbnek tűnjön fel keble. Olvasott könyveket, de verseket és szerelmi olvasmányokat került.

Húga, Anna, szép lány volt. Mindenkinek tetszett. Ismeretségeket kötött és utána szerelmeket... Egy élet kezdődött számára, mely tele volt érzéssel és változatossággal. Philia emlékezetében még új volt ez. Anna némelykor szomorún, némelykor vig arccal jött haza, előfordult, hogy sírva is. Philia értette, mi történik kis húga lelkében. Látta ezt a gyöngyharmatos fiatal életet, ezt az üde teremtet, mely küzd a sorssal, de hiába... Ő látta, értette és hallgatott. Mert szavak nem voltak erre. Nagyon ritkán megtörtént, hogy közeledett húgához. Lesímitotta szép haját és közömbös hangon kérdezte: „Hány óra?” Anna odasímult Philiához és reszketett nővére csendes ölelése alatt. „Csendesülj, szívem, csendesülj!” súgta neki alig hallhatóan. Mig azután Philia felállott, szívében érzett valamit. Eszébe jutott a kis üveg tartalma és rendeltetése. És ez felújította régi fájdalmait.

„Talán itt van már az ideje” gondolta egy ilyen ijedt, izgatott pillanatban. De elég volt a kis üvegcsére gondolni, egész nyugodt lett. És minden körülötte megint egyszerű lett és mintha elfeledte volna a boldogság és boldogtalanság határait... .

*

A kis Varsó melletti fürdőhelyen egy nő vont a magára mindenki tekintetét. Magas és sápadt volt. Arca nem volt fiatal. De járásában volt valami büszke, méltóságteljes. Lassan lépkedett, anélkül hogy férfire nézett volna. Szempilláit csak olykor nyitotta fel egészen. Akkor látni lehetett fekete, szomorú szemeit. Idegen beszédűk volt ezeknek a szemeknek. Férfi sohasem értette meg. Ez a nő Philia volt. Minden tekintet érzett ő, és bántotta őt, hogy kijött ide kis húgával.

„Minek, minek kellett ez nekem?” kérde felindulva.

A vig élet, mely körülötte hullámozott, a férfiak, a nők, a hangos kacagás, a dalok, a párok és a nevetgélő társaságok, melyek egyikébe húga is tartozott, minden sértette őt. Bosszantották. És ő még jobban elmélyedt halálgondolataiba. És ahogy elgondolta ezeket, büszkeség töltötte el. Eszébe jutott elzárt szíve, fájdalma, melyről még sohasem beszélt. És eszébe jutott lányága, mely

A. Bida: Elimelech und Noemi am Wege nach Moab

A. Bida: Elimelech és Noemi Betlehemből Moabba menekülnek az éhség elől

elmúlt, mint egy hervadt virág. A nyugodt estéket, a vörösödő eget, a fekete színt nyugaton, a szürkületet, mely lassan, lopva közeledett és mindent elfedett, nem tudta elviselni. Azok felrázták szívét. Régi vágyakat ébresztettek és mikor szobájába tért, mindig eszébe jutott a kis üvegce.

És egyszer egy ilyen este után hazatért és sirva találta hűgát. Az ágyon ült és kezére támasztotta fejét. Erről régi idők jutottak eszébe Philának. Akkor történt, megszégyenítve jött haza, szíve csordultig, majd hogy meg nem hasadt. Leült az ágyra, fejét kezére támasztotta és sírt, mint most a hűga.

„Mennyire fáj neki“, gondolta Phila magában, mikor ránézett hűgára. Eleinte úgy érezte, hogy kötelessége őt vigasztalni. Leült melléje és szokása szerint simogatta haját.

„Ne sírj, édesem, csendesülj, édesem, csendesülj.“

A fiatal lány most már hangosan zokogott, arca égett és hirtelen nővére felé fordította fejét. Az magához szorította őt. Anna keblére rejté fejét. „Phila nem bírom tovább, a halált választottam. Ilyen életet nem akarok!“

„Értelek, gyermekem — felelt Phila csendesesen —. Mindent értek. Tudtam én ezt. Az én életem jut eszembe és magamat látom.

Hallgatott. Megijedt saját szavaitól. Valahogy idegennek tűnt előtte, amit mondott. De Anna, mikor hallotta nővérét így beszélni, felemelte fejét és szemével könnyörgött, beszéljen tovább. Szomjazott szavaira: „Beszélj tovább, Phila beszélj! . . .“

„Kímondhatatlan, édesem, mennyit szenvedhet ember a világon. Mi az: szerelem. És a felismerés, hogy az ember meg van szégyenítve. Hogy az ember ki van rabolva. Mikor először szerettem, olyan boldog voltam, azt hittem, nem élem túl. A másodikba már keserű cseppek is keveredtek. Harmadszor — vágyakoztam és sírtam. Sírtam és vágyakoztam. És negyedszer . . . még többet sírtam . . . még többet . . . sírtam . . .“

És ismét érezte, hogy saját szavai megszégyenítik. De Anna körülölelte és könnyörgött: „Beszélj még, beszélj még, drága Phila!“

Phila utolsó szerelmét akarta elmondani. Azt a szerelmet, melyet ő végeredményeiben olyan felséges, olyan mélységes és oly rettenetesnek talált. De alig, hogy egy szót szolt, megint elhallgatott. „Nem, nem mesélek — úgy sem értenél meg . . .“

„Beszélj, kérlek, nem látod? Mindent értek! Az ördög törődik, mit gondolnak ők felölünk.“

Hűga szavai is sértették. Be akarta bizonyítani, hogy egész másféle az ő boldogtalansága, az ő

szerelme. És elkezdett tovább beszélni. De minél tovább beszélt, annál inkább kisebbedett beszédének értéke és becse. Phília ebben a pillanatban úgy érezte magát, mint a szerencsétlen, ki a sárba süllyed és minden igyekezete ellenére az ingovány elnyeli őt.

„Érted? Nem új volt a dolog. Sétálni mentünk. Ő hazakisért. Kocsikáztunk és hirtelen körülölelt és megcsókolt. Megijedtem nagyon... de nagyon... Csacsiság... Banális csacsiság... Nem ezt akartam mondani...” És beszélt tovább. És ahogy beszélt, érezte, hogy a szíve üresedik. Kicsiny, igénytelen lett maga előtt. Kicsiny és igénytelennek tetszett boldogtalansága is. Hirtelen szúrást érzett szívében és szemei, melyek hónapok óta nem könnyeztek, nedvesek lettek és sirt hűga szemeláttára. Sirt nagyon sokáig. És könnyei mégsem könnyítettek lelkén. Ellenkezőleg. Mintha minden könny megfagyott, megmerevedett volna a szívében, mint egy kő.

Másnap reggel, mikor Anna felkelt, halva találta Philiát. Az üvegce üres volt. Az asztalon kis írás feküdt. Ez volt ráírva:

„Meghalok testvérem. Az igazság szerint már rég meghaltam. Él békében. Ha majd annyit kell majd neked is szenvedned, mint nekem, ne meséld, ne panaszkodj el embernek a világon. Rejtsd el fájdalmadat szívedben. Szent és titok legyen az benned és csendesülj, szívem, csendesülj...”

Héberből fordította:
Gilányi Mór.

PATAI JÓZSEF: AZ ÁRBAN

Vizek özönjén sodródik a bárka
S lehajtva megtört, büszke árbocát,
Hánykódva úszunk mélyen be az árba.

Örvények torka iszapot okád,
S hiába nézünk a kék, tiszta égre,
Az ár ragad tovább, tovább, tovább.

Se nyugalom, se tisztaság, se béke,
S kiküldjük lelkünk fehér galambjait,
A zengő, termő tavasz visszatért-e?

Madár útja ki tudja merre vitt?
Szívünk megújhodást hiába vár,
Bár Napkelet és oltártűz hevít.

Hullámszeszély ide-oda dobái,
Se Ararát, se szívárvány, se hit,
Míg tört bárkánkat elnyeli az ár.

BÁLINT LAJOS: JEGYZETEK RÚTH KÖNYVÉHEZ

Valahányszor népek kényszerű szükségét érzik, hogy valami ellen fel-emeljék szavukat, ám magától a nyíltan kimondott szótól is riadnak a hatalommal szemben, amely ellen ki akariák mondani, belémenekülni a költészetbe, mely bátor igazságot ad és e kemény szókimondáshoz nyájas orcát is. A költőnek, mint egyes embernek, lelki-szüksége az alkotás, mely majdnem mindig csak magamagáért való, a népet, mely költővé lesz, majdnem mindig praktikusabb szükségesség hajtja, elmondása olyan dolgoknak, amelyeket nyers és valóságos formájukban sohasem mondhatott volna el. S legkivált így alakul ez olyan népeknél, melyeknek valóságos életét is buja és dús fantázia fűti s melyeknél a hétköznapi szavai is színes képekbe kovácsolódnak a néplélek izzásán át.

Az antik zsidóság, napfénytől forró Palesztina, számkivetések és eltikkadt országutakon való vándorlások között kutatva valóban úgylátszik, hogy azoknak van igazuk, akik e kis könyvecskében és mögötte — Rúth asszony érzelmes és romantikus románjában — ilyen szükséges és mindenáron kívánt elmondást látnak — s kutatván származása idejét, olyan időbe teszik, mikor ezek a mondanivalók fölöttébb aktuálisak voltak. Ezsdrás próféta — olvasom valahol — a számkivetésből való visszatérés után (Krisztus születése előtt az V. században) nagyon szigorú rendeletekkel igyekezett megőrizni a faj tisztaságát s parancsszava nemcsak a moabita asszonyokkal való házasságokat akarta tiltón megelőzni, de keményen és kérlelhetetlenül nyúlt bele a már meglévő és gyökeret vert családok életébe is. A prófétának államraison, etikai szempontok és más hasonló okokból igaza lehetett, mikor az idegen asszonyoktól és a kevert származású gyerekektől való elválást sürgeti (Ezsdrás X. 11), de az államraison s az államhatalom mindig megbukott, ha a családi élet várába akart betörni. Sekhánia, Jehiel fia, aki első indítványtevője a gyülekezetben ennek a tömeges elválásnak, lehet: boldogtalan családi életet élt s únta moabita feleségét, de egész tömegesen voltak bizonyára a népben, akik másként éreztek. Politikai okosság és államérdek kicsiny jelentéktelenségek, mikor dús asszonyok szerelmes öleléséről van szó, anyákról, akik gyermekeket adtak nekik s a vágyakozó szerelem még akkor sem válogat, mikor még okos szempontok alapján választhatna, hát még boldogságos együttélésben, külső és ridegen hideg parancsszóra.

A zsidóságban azonban — talán minden más népnél kevesebb volt a forradalmi hajlandóság — Ezsdrás kemény parancsa — melyet isteni kinyilatkoztatással támogat — meghajoltatja őket. A szájuk tiltakozó szava néma, a fantáziájuk, melyet az

Poussin (1594–1665): Boaz und Ruth

Poussin (1594–1665): Boaz és Rúth

elkeseredés termékenyít meg, annál hevesebben dolgozik. S e keserűségből s e tiltakozásból születik meg az antik héber költészet legszebb asszonyfigurája: Rúth, az idegen asszony, aki szépséggel és jósággal, odaadással és magamegadással teli, aki özvegyen is eljön idegen földről, árva és elhagyott anyósával, hogy eggyé legyen az ő népével (Rúth I. 16. 17). Az eleven bizonyosság ez a figura Ezsdrás rendeletével szemben, élő tiltakozás és példa, melyet egy nép szíve és vágyakozása teremtetett meg a törvénnyel szemben, amelynek az esze talán enged, de a szíve lázad ellene forró és erős bánattal. Rúthban egy asszonytól megfosztott férfisereg minden indulata álmodja bele a maga hitét, igazságát és kielégületlen böjtölésre ítélt szerelmét.

*

Boaz pedig dús termőföldek gazdája, Izrael maga, a mindenben törvényt tisztelő héber férfi szintén ebben a jelképességben fogantatott. E kis regény férfinőse a tarlón találkozik a tallózó Rúthtal, aki magának s veleegyütt szegénysorsban tengődő napaasszonyának gyűjti a szegények javadalmát, a termők otffeletett kalászait, melyeket a sarló elkerült vagy a marokszedő elhullatott. Boaz, a törvénytisztelő, a szegények jogát tiszteli Rúthtal

szemben, mikor annak ellenére, hogy idegen származásáról értesül, egyenesen meghagyja neki, hogy ne menjen más mezőre, hanem szedje az ő földjének termését mindvégig. S a háládatos Rúth napa tanácsára megkeresi Boaz éjjeli fekvőhelyét s szimbolikus és valóságos magakinálással fekszik melléje. Ám az ébredő Boaz, akibe a héber fantázia minden törvény tiszteletét foglalta bele, mikor a szépségében kíváncsi Rúthot megpillantja, nem az ingyen kínált gyönyörűségek után nyúl, hanem a tisztelt törvény szellemében emlékezik meg rokon kötelekéről Rúth első férjével s a mózesi törvényről, „hogy a megholtak felesége ne menjen ki a háztól idegen férfiúhoz, hanem sógora (legközelebbi rokona) menjen be hozzá“ (Mózes V. 25. 5). S Boaz a törvény minden formásával feleségül veszi Rúthot, az idegen nőt és Noamí dédelgető dajkája lesz Boaz és az idegen Rúth gyermekének, aki az írás szava szerint „elhunyt fiának nevét tartja fenn Izraelben“. Ez a szimboliztika elég világos és érthető. Az idegen nő, a megtagadott és eltaszításra ítélt idegen nő, szépségesen és gazdagon fejezi be a maga regényét, az élet minden boldogságával — egy egész nép képzeletének freudí értelemben vett vágyteljesüléseként.

Rooke : Ruth und Boaz

Rooke: Rúth és Boaz

Soha írást és költészetet olyan sokat és sokféleképen nem magyaráztak, mint a Rúth érzelmes regényét, e tiszta epikus művet, mely mintegy őse a modern szentimentális románnak, mint ahogy ellentétes darabja, a görög „Ephezuszi özvegy” — őse a szatirikus regénynek. Valószínű azonban, hogy ennek a történetnek, mely iratlanul is sokáig élhetett és mesélték valószínűleg házról házra, volt némely más részlete is. Talán bővebb volt és minden bizonnyal erőteljesebben hangsúlyozta e mesélgetett formájában erotikus vonatkozásait, amelyek a mostani formájába csak úgy halaványan és veleséjtetten érződnek meg. A mesélő nép nem

nem ilyen diszkrét. A mostani formájában a könyvnek még a legerotikusabb gesztusából is hiányzik az érzékiség, még a Rúth magakinálása is úgy ellepleződik és elhalványul e tisztségben, hogy, figyelembe véve még e más idők másként látását, a dolgoknak másként értékelését, valósággal erotikamentesnek látszik a történet. Am a Rúth könyve szerelmes történet s föltettük, hogy egy nép férfiai-nak szerelme költötte, tehát fokozottan az. Abban az eredeti formájában tehát, amelyben először mesélődött s mindaddig, amíg beszéltszóval mesélték egymásnak, cícomázva és dúsan rakva lehetett szerelmes dolgokkal. Boaz a mezőn találkozik először Rúthtal, aki tallóz. Egy koldus asszony, aki elhullatott kalászkodat szed: nem szokatlan előtte, — s idegen asszony; az sem meglepő, hisz ezekben az időkben oly sok volt az idegen nő s köztük sok a szegény. Boaz mégis rögtön észreveszi Rúthot, aki — s ez hiányzik a könyvből — minden bizonnyal nagyon szép — nem olyan sápadt és angolos, szentimentális és érzékiség nélkül való szépség, mint Henry Ryland portréja, mely az írott könyvet illusztrálja kevés fantáziával, hanem inkább az az egészséges szépség mint a francia Charles Gleyre képén, Boaznak megtetszik Rúth és érdeklődik iránta, biztatja, hogy maradjon az ő termőföldjén. Mindez olyan kínálkozó téma a nép számára szerelmes kiszínezésre, melyet aligha hagyott kiaknázatlanul, ám idővel jött valaki, aki írásba tette a történetet, valami derék írástudó, talán túl azon a koron, mikor a szerelem szépsége még örömmel tölt el s e száraz és rideg ember csak erkölcsi tanulságokat, csak példázatot látott Rúth asszony történetében s kihagyta belőle mindazt, amit csak cífraságnak érzett. Rúth szerelmes regényéből bibliai történet lett, érzelmes, tiszta és szép — de amúgy minden bizonnyal melegebb volt, erőteljesebb és igazabb. S emlékezem, hogy kiskoromban meséi között egy dajka vagy cseléd elmondásában is szerepelt a Rúth története, de Boaz első találkozása Rúthtal úgy mondódott el, hogy Boaz meglátta a mezőn Rúth mezítelen lábait és igen nagyon megtetszett neki. S később serdülő férfiségem idején gyakorta gondoltam Rúthra, főleg kint a mezőkön, mikor a júliusi napfényben dolgoz aratólányok ragyogtak.

Rúth könyve minden bizonnyal előbb volt szerelmes történet és népmese s csak később avatta valaki bibliai történetté, valaki, aki meglátta benne az erre alkalmas anyagot. A szerelmi regényből a tankölteményig való fejlődésében természetesen el kellett veszítenie minden érzéki motivumát és minden izzását. A középkoron át a teológia legkülönbözőbb magyarázatokat keresett hozzá, de megállapodni sohasem tudtak. Minden valószínűség szerint, mert a titok nyitja olyan egyszerű, hogy nem is titok s rejtett és komplikált teológiai szimbolumok keresése meddő fáradság.

A kis könyv irodalma fölöttébb nagy és még nagyobb a piktúrája. A teológiai literatura allegorikus belemagyarázásai nagyon is komplikáltak s mint Rahlwes, megállapítja majdnem mindig azon fáradoztak, hogy Rúth felkínálkozásának kényesnek látszó momentumát tegyék át az allegorikus-ság számukra tisztább köpönyegébe. Gessner pedig, aki a XVIII. század hajlandóságaival látta Rúth alakját s hat énekben költötte át történetét, mint a házi erények ékes foglalatát állítja be. S ez az erotikus szcena körül való kényeskedés odáig is elment, hogy a francia Florián nyolcvanesztendős, tehát jóeleve veszélytelen aggastyánt csinál Boazból, akihez Rúth minden veszély nélkül közeledhetik.

A piktúra viszont, a teológusok komplikált magyarázataival szemben, jóformán, mintha nagyon is egyszerűen fogta volna fel a dolgot. A régiek legnagyobb részét, mint illusztrációinkból is látható, Boaz és Rúth találkozása érdekelte s a modernek is szívesen ezt a pillanatát keresik meg a történetnek, sajnos, különösebb piktúrai mondanivalók nélkül. Az összes ismertebb illusztrációk között Füriché az egyetlen, mely bátran nyúl hozzá Boaz ébredéséhez a szérűn s Rúth szemérmes és szerelmes szemlesütésében adja magyarázatát a jelenetnek. Rembrandtnak, a mi Szépművészeti képtárunkból való két vázlata, — különösen a kisebbik — elsőrangú piktúrai érték, de a Rúth-probléma szempontjából semmivel sem vetít ki többet mint társai.

Rúth-probléma! Tulajdonképen nincs is problémája ennek a szelíden szépséges kis történetnek s csak egyszerű hajlandósággal és egyszerű beleélési készséggel kell közelednünk feléje, hogy mindnyájunk számára kedves legyen. Valamiképen megvan benne a nagy Oeuvre ek közös tulajdonsága, melyben minden kor, minden megváltozott ízlés megtalálja a maga keresett szépségét. Más bibliai történetekből hősköltemények, drámák, regények íródhatnak modern írók többé vagy kevésbé zseniális átköltésében, Rúth könyve semmi ilyenre nem alkalmas, mert épp ez egyszerű formájában kerek, teljes és befejezett. Az antik költészetnek, a csodák nélkül való népmeséknek talán legszebb darabja.

Gyűjtsük össze a Múlt és Jövő számaít és az év végén bekötve, hatalmas illusztrált albumunk lesz!

Rooke: Ruth und Noemi

Rooke: Noémi dajkálja Rúth gyermekét

SZIVEM MÉLYÉN

— AVIGDOR FEUERSTEIN —

És áldástok kincsét szívem mélyén őrzöm,
Mint kulcsát életemnek.
S bár ezer ököl dongjon kapumon:
Hunyt pillám nem rezeg meg.

S kohóm lángját szívetekbe öntöm
S haragját reátok...
És ha egy könnytengert ontnátok fölébe,
El nem olthatnátok.
(Molnár Ernő ford.)

LÓRÁNT MIHÁLY: A SZÍVEM KERESSEM . . .

Nagy könyvek ó betűjén és új könyveknek útján,
Ha száll az esti óra és hív a képzelet,
A gondok zord szikláján és örömöknek kútján,
Én mindig, törhetetlen, elébed érkezek,
S a szívem keresem . . .

Utcák poros vidékén és árnyas, messzi tájon,
Ha visszajön az élet, mint emlék, téveteg,
Száz szemnek villanásán, ezer suhanó bájon,
Millió gyertya fényén a múltba révedek,
S a szívem keresem . . .

Ó, mért is adtad nékem, én Istenem, te áldott,
Az örök kutatásnak e céltalan vizét,
Mig lelkem szüntelen csak a bűneimmel vádolt,
S az ajkam akaratlan ízlelte a bú ízét,
Ó, mért is Istenem . . . ?

És mért is adtad nékem az ifjú áldozatnak,
Kit megszenteltek néma gyilokkal a szívek,
S mért nyujtottad a fáradt vágyam a kárhozatnak,
Ha messzi csábítottak illatok és színek,
Ó, mért is Istenem . . . ?

Mért vittél el a mámor sötét nagy erdejébe
És eltakartad újra, mit látnom kellene,
Mért szállt a szomjúzásom tört vedre újra mélyre,
S mért kábitott el engem a tüzek szelleme,
Ó, mért is Istenem . . . ?

Tán mert a vérem éget és bűnök láza kerget,
Mik megfogantak bennem és fogva tartanak,
Az ujjam régi nóták orsóján perget-perget,
S míg száll a selymes álom, vajj' meddig tart a nap,
Ó, meddig Istenem . . . ?

Még szeretem a hajnalt és éjjel is szünetlen,
Az új napokra várok, mik engem rejtenek —
És átkozom és áldom a percet, hogy születtem,
S az illanó időket, mik lázba ejtenek,
S a szívem keresem . . .

A mosolygásban élek, bár könnyeimben fürdök,
Mik újra elvakítják két lázadó szemem,
S mint kedves gyermekarcra rálengenek a fürtök,
Úgy simogat meg halkán a csendes érzélem,
S a szívem keresem . . .

Ó, meddig tart az óra, mely éveket cserélget,
S az ifjúság vizéről a vágyott révbe visz,
És meddig űzöm éltem, e fáradt rossz cselédet,
És meddig őrzöm lelkem, amely a végbe' hisz,
Ó, meddig Istenem . . . ?

Tán el fog érni újra és meg sem áll a partig,
S egy néma pillanatban a szemem felragyog,
Száz színnek szálló selyme, ezer virágot tarkít,
S én megérzem újra, hogy vezeklő vagyok,
S a szívem vár reám . . .

PATAI JÓZSEF: A FURULYÁS IMA

Kisvárdai chéderbeli mesterem,
reb Jesaja emlékének

i persze azt hiszitek, hogy minél
többet imádkoztok, annál jobb! —
szólt hozzánk reb Sáje mester,
mikor egyszer a templomból jövet,
kissé elkésve érkezünk a chéderbe.
És mindjárt nekihevülve folytatta:
— Pedig, ha tudnátok, milyen viszontagságos
utakon és mennyi veszedelmeken keresztül érhet
csak el egy-egy kiejtett imahang messze céljához!...
És bizony, mondom nektek, gyerekek, sokszor
jobb nem imádkozni...

Kipirult arccal, mohó kíváncsisággal lestük a
mester szavainak magyarázatát. És reb Sáje nem
is késett a felvilágosítással.

— Képzeljétek csak el, fiaim, mennyi erő kell
csak ahhoz is, hogy az ima áttörje a templom
mennyezetét, hogy szabadon az egek felé szárnyal-
hasson! Egyszer a Bál-Sem — legyen a szószólónk
az Úr trónusa előtt! — vándorútja közben betért
egy kis városka templomába, de mikor a küszöb
elé ért, hirtelen ijedten megállott, mintha a föld-
höz szögezték volna a lábait. A hívek félénken
kérdezték, miért nem megy be. És a caddik, figyel-
jetek ide, azt felelte, hogy nem mehet be, mert a
templom tele van zsúfolva imákkal. A helybeliek
persze örültek ennek, mert azt hitték, hogy ez
hízelgés az ő községükre, hisz minden templom-
nak tele kellene lennie imákkal. De a Bál-Sem meg-
magyarázta nekik, hogy bizony nagy szégyen ez.
Mert azok az imák, amiket ott imádkoztak, nem
fakadtak a lélek forrásának mélységéből, azért
nem volt bennök annyi erő, hogy áttörjék a
mennyezetet és így a templom falai között rekedtek.
Idővel pedig annyira telezsúfolódott velük a levegő,
hogy most már be sem lehet lépni a templomba,
anélkül, hogy az ember lába imákra ne taposna!

Nagy könyörgések után mégis bement a caddik
a templomba és az ő tiszta szívéből fölszálló fohász-
kodások magukkal vitték a lennrekedt imákat is
az égbe.

Csakhogy Bál-Sem nem jelenik ám meg min-
dennap, — folytatta reb Sáje mester. Az imák
pedig szaporodnak napról napra, megtelnek velük
az imacsarnokok és templomok, eleinte még ide-oda
szállingóznak, mint fehér madárcák a kalítkában,
lassankint egyre szűkebb-szűkebb lesz számukra a
hely, egyre összébb-összébbhúzódnak és szomorúan
egy helyen repesve lebegnek a fejek fölött, majd
kénytelenek bevonni szárnyaikat, nagy zűrzavar-
ban kavarnak a levegőben, sokan egymáshoz
lökődnek és sebesülten, alétan hullanak le a földre
és mikor a templomba lépünk, reájuk taposunk,
a szegény imák pedig nyöszörögnek, zokognak,
sírnak, de nem mindenki hallja...

— Én már hallottam! — szólt közbe Rivele,

REMBRANDT: RUTH UND BOAZ
(Im Besitz des ungarischen Staates)

REMBRANDT
(A Szépművészeti Múzeum)

A Múlt és Jövő 1917 júniusi műmelléklete

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

aki tanulás közben mindig a messzeségbe szokott elábrándozni kék nagy szemeivel, — bizony én már hallottam!

A mester szeretetteljes, lágy tekintetet vetett Rivelére, mi pedig csodálattal és tisztelettel néztük reb Saje jóságos arcát és mindnyájunk lelke egyetlen vágyban ölelkezett: bár csak mi is azon a fokon volnánk már, hogy láthassuk a kóválygó imákat, a fehér kis madárkákat...

A mester folytatta:

— És ha már keresztültörte magát az ima a templomon, mennyi veszedelem vár még reá, míg a hét égen keresztül Isten trónusához jut. Gonosz szellemek és sátánok hada állja el az útját minden egyes ég bejáratánál; hajszolják, üzik, kergetik, riasztják és ha az emberi szív nem öntött beléje elég erőt, bizony sokszor visszahanyatlik az ima a földre... Vagy ha csak parányi folt van fehér szárnyán, parányi folt, mely idegen gondolattól tapadt reá, nem juthat többé a Trónus elé... És ha a jó szellemek nem vennék oltalmukba, kevés ima érhetne odáig. De a jó szellemek ott lebegnek az egek bejáratainál és sokszor cívakodnak és viaskodnak a démonokkal egy-egy ima miatt; kiragadják a kezeik közül és repülnek vele

egyenesen fel a Dicsfény Csarnokába, hol az évezredek imái mind ragyogó sugárözönben rajongják körül a fényben tündöklő Sechinát...

— És ha a Dicsfény Csarnoka megtelik, mi lesz akkor? — kérdezte az álmodozó Rivele.

— Akkor elérkezik a Kegyelem ideje, megjön a Messiás és akkor megszűnik az imádság, mert mindenki boldog lesz, végtelenül boldog — felelt reb Saje.

Azután sietve visszatért a témájához:

— És az imának, hogy ilyen magasra jusson, nem kell éppen szavakból állania. A Bál-Sem három napig bolyongott egy sűrű erdőben, a magányba merülve. Gyönyörködött a fák illatában, a madarak énekében és ez a gyönyörködés volt ebben a három napban az ő imádsága. És ez még sokkal magasabb istenszolgálat, mint az imádkozás szavakkal. Ez az ima tiszta, testetlen lelke... A leviták a jeruzsálemi szentélyben hegedültek, doboltak, furulyáztak, citeráztak, trombitáltak szombaton és minden ünnepnapon és ez a zene volt az ő imádságuk... A főpap fehér ruhájának suhogása és a palástja szegélyére varrott ezüst csengetyűk csilingelése tisztább imádság volt, mint az, amit ajkai mondtak... A sófár hangja

Führich: Boaz erwacht

Führich: Boaz felébred

Rós-hasono napján több imát ragad magával az égbe, mint ezer caddik fohásza... Hát még az isteni Tan tiszta, önzetlen tanulása! Ebben lehet még csak az ima legmagasabb fokát elérni...

A kopott fali óra kilencet ütött. Reb Saje abbahagyta a fejtegetést, kinyitotta a nagy foliánst és reákönyökölt mind a két kezével. Azután levette kalapját a fejről és letette az asztalra. Kalapja alatt még egy kis fekete sapka bársonylott, azt viselte rendesen, ha tanított. Mi is kinyitottuk a foliánsokat és vártuk a jelt, hogy ki kezdje a lecke felmondását. De a mester nem tudott elszakadni megkezdett témájától:

— Már késő van. De ezt az egy mesét még el akarom nektek mondani; később talán elfelejteném:

— Élt egy faluban egy zsidó földmives, aki a nagy ünnepeket mindig a Bál-Semnél szokta tölteni. Ennek a földmivesnek volt egy fia, akit sehogy sem lehetett tanulásra fogni, mindig elszökött a tanítójától és napokig elbarangolt nótázva, furulyázva a réteken, a mezőkön és az erdőkben. Végre megtette őt az apja juhnyája pásztorának. A fiú tizenhárom éves lett és még imádkozni sem tudott. De minthogy bar-micva napja éppen jomkipurra esett, magával vitte őt a Bál-Sem templomába, hogy legalább mások imáját hallgassa. A fiú egész délelőtt hallgatagon ült atyja mellett. De mikor a hívők a halk muszaf imát végezték, durcásan megráncigálta atyja kabátját.

— Apám, bele akarok fujni a furulyába.

Az apa nem felelt, hanem halkan tovább imádkozott. A fiú pedig várt, amíg befejezte az imát. Amikor látta, hogy atyja három lépést tesz visszafelé, újra megszólalt:

— Apám, szeretnék belefujni a furulyába.

Az apa haragosan nézett reá.

— Hát elhoztad a furulyát a templomba?! Hiszen ünnepnapon hozzá sem szabad nyúlni!

A fiú elhallgatott és szégyenkezve sütötte le szemeit. Mikor azonban néhány óra múlva a halk Mincha-imára került a sor, a fiú arca egészen lángba borult és újra ráncigálni kezdte atyja imaátvetőjét.

— Apám, nagyon szeretnék belefujni a furulyába!

Az apa hátranézett és mérgesen intett neki, mintha veréssel fenyegetné. Elvenni azonban nem lehetett tőle a furulyát, mert hiszen ünnepkor nem szabad hozzányúlni.

A fiú visszahökkent, de szemeiben vad tűz lobogott, mint áldozati tűz a szent oltáron. Arca vérvörös volt és homloka fénylett, ragyogott... És atyja látva, hogy a fiú annyira vágyódik a furulyázásra, félt, hogy még csakugyan bele talál fujni s a templomban nagy botrány lesz belőle. Mikor imáját befejezte, megkérdezte tehát a fiútól:

— Melyik zsebedben van a furulya?

— Ebben ni!

És a fiú odatartotta atyja elé kabátja zsebet. Az apa erősen megfogta, hogy a furulyát ki ne vehesse. Így fogtak hozzá a csendes Neila-imához.

Az egész község halkán, áhítatosan imádkozott. Egyszerre csak a fiú egy erős rántással kiszakítja a kabátja szélét atyja kezéből, felrohan az emelvényre és ott hangosan fujni kezdi a furulyát.

Nagy mebotránkozás morajlott végig a templomban. Mindenki az emelvényre nézett. Pszt! Pszt! — hangzott mindenfelől egyre hangosabban és hangosabban. Többet nem mondhattak, mert hiszen nem szabad a Neilát félbeszakítani. A fiú pedig lángoló arccal, rendületlenül állott a helyén és fujta-fujta a megkezdett nótát. Senki sem mozdulhatott a helyéről ima közben, csak a fenyegető öklök emelkedtek vadul az emelvény felé...

Ekkor azonban mindenki csodálkozására a Bál-Sem, kinél máskor a Neila-ima órákig tartott, három lépést tett hátrafelé; aztán egyenesen felment az emelvényre, átölelte a furulyázó fiút s hosszú, áhítatteljes csókot nyomott a homlokára.

És addig tartotta átölelve a fiút, míg a község is befejezte az imát; azután a következőket mondotta az emelvényhez rohanó ámuló híveknek:

— Ez a kis caddik itt az égbe segítette mindnyájunk imáit, azért rövidíthettem meg én is a Neilát. Imádkozni nem tud, de mikor a szent napon hallgatta, amint Izrael fiai imádkoznak, őt is elfogta a vágy, az epedés, hogy kiöntse lelkét Isten előtt. És mert lángoló sóvárgását szavakkal kifejezni nem tudta, nem bírta másként lecsillapítani égető szomjúságát, mint azzal, hogy a furulyába fujjon. És mivel az apja visszatartotta őt egész nap a furulyafuvástól, a vágy egyre lángolóbb, egyre emésztőbb lett benne és amikor végre egész erejével kitört, furulyájának imája egyenesen az égbe szállt a Dicsfény Csarnokába, a Sechina trónusa elé és magával vitte mindnyájunk imáit, az én imámat is...

— Csak ezt akartam még nektek elmondani, — fejezte be meséjét reb Saje mester — azt akartam, hogy fogalmatok legyen róla, mi az igazi ima. És most fogjunk hozzá a tanuláshoz!

Mi pedig hozzáfogtunk fiatal lelkünk tiszta áhítatával. Hiszen most már tudtuk, hogy a tiszta önzetlen tanulás is imádság...

Ruth und Boaz Rűth és Boaz. Haus Springinklee bibliajából (1522)

DR. MOLNÁR ERNŐ: A JIDDIS IRODALOM FEJLŐDÉSE

II.

zsido irodalom gondolatmenetét a XIX. század első felében az a lenézés és gúny jellemzi, mely e kor „felvilágosodott” zsidó íróinál saját népük ellenében napfényre jut. A „felvilágosodás” szóban már benne rejlik, hogy az újkor eszméire akarják az írók a maradiságban s tudatlanságban sínylődő népet rávezetni. Ők, akik már részesei az új világosságnak, kimondhatatlan fölényvel néznek még évezredes eszmekörében élő népükre. *Mendelssohn*, ez a szegény, nyomorgó zsidófiú, aki műveltségét a bibliából, a talmudból és *Maimonides*ből, a nagy középkori arab-héber filozófusból merítette, aki önszorgalmából a németen kezdve, mind az európai és ókori nyelveket megtanulta s önszorgalommal mély filozófiai műveltséget szerzett (a „*Zsidó Plato*”) — nagyjában *Mendelssohn* belső evolúciója a prototípus az írók lelki kifejlődésének, noha *Mendelssohn* magaslatára kevesen emelkedtek közülük. Ha tekintetbe vesszük ezek-

nek az íróknak eléggé még meg nem emésztett európai műveltségét, továbbá ha tekintetbe vesszük a korszellemet, mely tisztán az észszerűség alapján állt, híjján a történeti látásnak, azt a korszellemet, melybe *Darwin* a fejlődés eszméjét még nem oltotta bele, a kort, mely egy II. Józsefet szült, aki egy tollvonással vélte átváltoztathatónak a fennálló rendet, úgy mindezek alapján megértjük a jiddis írók fölényét népükkel szemben. II. József példáján ők is úgy vélték, hogy egyetlen intésre, egyetlen figyelmeztetésre a zsidó nép a tudás útjaira fog térni és mikor reményük nem teljesedett be, a gúny, *satíra*, az *ironia* fegyvereihez nyultak, hogy leküzdjék népük régi szokásait. Ironikus volt a felvilágosodás héber irodalmának hangja épp úgy, mint a fejét felfelütő jiddis irodalomé. *Dick* (1808—1894) és kortársai az álszenteskedőket gúnyolták ki s a népelnymó előljárókat, — a *chassidokat*: a jámborokat s a *caddikokat*: a csodarabbikat.

Az első jiddis írókban azonban több volt a jóakarat, mint az igazi írói tehetség. Nem is annyira *l'art pour l'art* írók, mint inkább „pallérozóí” voltak ők népük szokásainak s tanítóí népüknek. A jiddis irodalomnak ez a fölényesen

Charles Gleyre : Boaz und Ruth

Charles Gleyre : Rúth és Boaz

Ch. Landell: Ruth

Ch. Landell: Rúth

szatirikus hangja azonban sokáig megmaradt és még a zsidó irodalom nagyjai is, akik főként a múlt század 80-as éveiben lépnek föl — nem említve közvetlen előzőiket —, a zsidó *Aufklärung* e gunyoros tónusából indulnak ki.

Kövessük a kirezgő tónust a három legkiválóbb jiddis elbeszélőnél. *Abramovics* (pszeudonimján *Mendele Mocher Szerafim* 1836—1914), akit a jiddis irodalom első klasszikusának tekintenek, a fölény hangjával kezd, de a gúny nála hamar a megértés mosolyává halkul. Mint a régiek, úgy ostorozza ő is az előljárók zsarolásait, komikus szituációkba keveri őket, mikor kicsinyes csalásaikat nagy ijedelemmel tussolják el; de fölénye, mikor népe szánalmas helyzetéről esik a szó, az igazi tehetség könnyes szatirájává simul. *Mig* mosolyog fölöttük, önvérét érzi hullani. — *Sólem-Aléchem* írásaiban (való nevén *S. Rabbínovics*, 1859—1916) a *haszkala* gúnyos fölénye tiszta humorrá olvad. *Sólem-Aléchem par excellence* a zsidó humor költője. A „jiddis Mark Twain“-nak is mondják. Monologszerű elbeszéléseiben az igazi zsidó humor csillan elő. Komikuma lelki-

állapotok fura összeütközéseiből fakad, humorosan rajzolja a szűklátkörű, álfölényes kisvárosi gettó-pszichét, amint a modern nagyváros megzavaró légkörébe jut. Ezekben a novellákban az egyszerű lelki habitus ügyefogyottsága jelenik meg az új, nagyobb méretű viszonyok között; a *lélek* helyzet-komikuma ez. Nevetve nézi az író a sajátos eszmekörében mozgó gettó-zsidó groteszk lubickolását az idegen orosz vizeken, nevetve veszi tolla hegyére a zsidó szellem diskurzív, szétfolyó gondolkodásmódját, mely már a hagyományos irodalom tárgyalásmódjának asszociációs modorában is érvényesül. Monologszerű novelláinak menete látszólag mintha széteső, az események sora mintha ide-oda kalandozó volna, holott mélyebb betekintésre kitűnik, hogy az író művészen uralkodik a tárgy fölött és művészi erővel tudja felkelteni az olvasóban az asszociációs gondolatmenet lazaságának érzetét. — *Pereznél* (1851—1915) a felvilágosodás fölénye és gúnyja csak eleinte, s csak csökevényyszerűen jelentkezik. Első verseiben csak a „jámborok“ ellen szatirizál, de inkább *Heine* hangja az, mely túlságosan átüt. Novelláiban ez a fölényes humor melan-
kólikus elégiába lép át.

De ha a modern jiddis irodalom igazi alaphangját keressük, azt nem a humorban fogjuk megtalálni, hanem a nyomorúság éreztetésében, a bánat és a szenvedések tükröztetésében. És itt rövidesen meg kell emlékeznünk arról a jellegzetes hatásról, melyet a környező orosz kortársirodalom a jiddis-irodalom kialakulására gyakorolt.

Ezidőtájt, a jiddis irodalom erőbekapásának idején, élnek és írnak az orosz realisták, *Gogol*, *Dosztojevszki*, *Turgenyev*. *Turgenyev* írásaiban az orosz steppék egyhangú, szomorúan sívár élete jelenül meg s hangot nyer az új nemzedéknek a régi generáció ellen irányuló s végül elfúló harca (*Apák és fiúk*). *Gogol* éles fényt vetít az orosz hivatalnoki kar garázdálkodásaira (*Revizor*) s a nép végtelen nyomorára. *Dosztojevszki* írásaiban kialakul a szenvedők végtelen szeretete, a szenvedés vallása, a nyomorultak, az ügyefogyottak apoteózisa. — A hatás, melyet a vázolt orosz irodalom a fejlődő jiddis litteratúrára gyakorolt, abban állott, hogy megmutatta a jiddis íróknak: hogyan lássák meg saját népük jellegzetes viszonyait — s nem abban, hogy saját problémáit erőszakolja rájuk. A kezdődő jiddis irodalom ugyan egyre a külviszonyok felé sandított, *Dick* német és francia regényeket fordít, önnépe értékeit teljesen alábecsüli és idegen ideálokat tűz ki. De ez az irányzat szintén orosz hatásnak vehető, eredete az orosz írók nagy nyugatimádásában van, melynek reakciójaként harsogta *Dosztojevszki* az egyéni szláv értékek megbecsültetését, mint melyek függetlenek a nyugati értékektől. Az irodalmi gondolkodásnak ez az irányzata észlelhető a jiddis irodalomban is. A kezdő

jiddis irodalom gúnyja, fölényessége és lenéző modora minden zsidóval szemben: Abramovicz oeuvre-jében végtelen — bár még mindig fölényes — megértéssé és szeretetté változik át. Mint Dosztojevski az orosz értékeknek, úgy követeli Abramovicz a specifikus zsidó vonásoknak és értékeknek teljes jogú elismertetését. Mint Gogol a „Revizor“-ban küzd a becstelenségek ellen, úgy harcol a zsidó előljárók hatalmaskodásai ellen a kezdő jiddis irodalom s még Abramovicz is. Turgenev témáját az új nemzedék küzdelmeiről a régi ellen, Abramovicz az „Apák és fiúk“ héber regényében zsidó viszonyokra írja át. De legmélyebben hatott a jiddis irodalomra az orosz írók, különösen Dosztojevski végtelen szeretete minden iránt, ami szenvedő és minden iránt, ami orosz.

Ígyen kezdi nézni Abramovicz, a felvilágosodás korának minden fölényes gúnyjától menten és immanenter (miként az orosz írók az orosz népet), a zsidó nép szenvedéseit. A zsidó nép sorsát „A gebe“ története szimbolizálja, az agyonhajszolt gebéé, aki tulajdonképen egy kétezer éve elvarázsolt herceggel azonos és aki végtelen szenvedéseken megy keresztül az idők folyamán. Személyei elfásítják sorsával szemben, csak megélhetését — zabját és szénáját — keresi, ami a megmentésére törekvő ifjú idealistára (a zsidó felvilágosodás eme szimbolumára) felette kiábrándítólag hat. Más novelláiban és regényeiben a végtelen nyomor, a végtelen nincsetlenség tárul elénk, ez az orosz gettók fölé boruló fekete lepel. A zsidó nyomor minőségben még a muzsik nyomorát is felülmúlja. Nincs kormány, mely szívén viselné sorsát, sőt ellenséges érzülettel vannak irányában, elnyomatását célul tűzik ki és mestersegesen eszközlik. A letelepedési körzetekben, mint egymásra zsúfolt palánták senyvednek el a szegény zsidó kézművesek — az oroszországi zsidóság óriási hányada a kisipart űzi —, egymás elől akarván elversengeni a napvilágot, majdnem betevő falat hijján. Az író elméjében, rájuk gondolva, egy koldústarisznya képzele merül fel, — egyre éhező gyomruk (így gondolja) már kisebbre zsugorodott össze az apró galambtojásnál. Nincs — mert szociális helyzetüknél fogva nincs rá módjuk — határozott foglalkozásuk, a „levegőből“ élnek. Mikor a statisztikus jön s foglalkozásuk iránt érdeklődik, értelmetlenül bámulnak rá: „Istenem, hát csak megélünk; Isten nem hagyja elveszni az ő népét“. És Abramovicz, ki még az ó- és középkori zsidó történeti pragmatika gondolatköréből indul ki, könnyezve gondol a bibliai kiválasztott népnek és a jelen nyomorának mély ellentétére.

Sólem-Aléchem, a humor nagymestere, ezt a gettó-nyomort persze más szempontból nézi. Ő a humoros vonásokat keresi és találja meg. A léleknek a szenvedésben is szüksége van a nevetés, a kacaj jótékony gyöngyözésére, kevés búfelej-

tetőre a bánatok között. Sólem-Aléchem egyik humoros elbeszélése fölötté jellemző az író felül-emelkedésére a viszonyokon s egyúttal a lélek csodálatos mimikriére a szenvedésekkel szemben. Az elbeszélés az orosz kormány egyik hírhedt rendeletén (1882 május 3) alapul, mely százegy városban megtiltja a zsidók letelepedését. Jellemzi a zsidó szellem fölényes viselkedését ezen a kortörténetíró tollára méltó jogfosztással szemben, hogy humort képes szőni belőle két kis, gettó-zsidó szűklátkörű marakodásai felett, miket ez a rendelet felújít. — De a humor szövetén, nem

Henry Ryland : Ruth

Henry Ryland : Rúth

ritkán, át-átüt a líra melege, a szív megrezzenő részvéte a gettó gyermekének oly örömtelen életén, a keresetnélküli gettó-zsidó szenvedésein, aki gyárakba járó leányai keresetéből nem akarja kitartatni magát, inkább vallásos böjtök ürügye alatt éhezik, míg végül egy igazi böjtnapon csendesen el nem huny; s átérződik rajta a lelki meghatódás a jámbor, derék, falusi tejárús szenvedésein, ki minden második szavában zsoltárt idéz, de ki azon a réven kénytelen tudomást venni az új világrendről, hogy egyik leánya egy forradalmár feleségévé lesz, kit Szibériába deportálnak, míg egy másik leánya kitér s a falusi jegyzőhöz megy nőül.

Ez a zsidó tömegnyomor és tömegéhezés, mely a muzsikov nyomorának és éhezésének intenzívebb pendantja, *Perez* (1859—1915) írásaiban jut modern formában kifejezésre.

Antonio Tempesta: Ruth

Antonio Tempesta: Rúth

LENKEI HENRIK: BOLDOG SZEMEK

1.

Fényt néznek a köznap ködéből,
Virágot pusztaság rögéből.

Tavaszban hisznek szörnyű télen,
Szilárd talajban örvényszélen.

Szélvész nekik a menny seprője,
Ínség, nyomor a sors gyepelője.

Gyöngyét lelik uti szemétnek,
Csudagyógyszert ad a beléndek.

Termékenyít az ég zengése,
Újjá teremt a föld rengése.

Korhadt avarból szebb fák nyitnak,
A láp egykor szénné megszikkad.

Acélfürdő a kínok árja,
Kór, baj, felkészülés halálra.

Ember a porbahullott fenség,
A végre is győző Istenség.

2.

Ragyogtak énreám boldog szép szemek,
Melegpirossá festvén éltemet.

Gyász, bú, mivel balság megátkozott,
Fényüktől friss erővé változott.

Lesujtó gond, ernyesztő küzdelem,
Mosolyukon játéknak tűnt nekem.

Ha szívemet érték e sugarak,
Bocsánattá joházott a harag.

S hitemnek, ha kétségtől szárnyszegett,
Ők megnyitották újra az eget —

E két szem — haj! — már nem csillog felém,
E hőforrás már nem bugyog elém.

De nem jajongok, össze nem esem,
Tovább hevít én nyugvó kedvesem:

Hisz a hold is tűzzel van tele,
Mit elhunyt napja ültetett bele.

PAP IZSÁK:

URAM, BOCSÁSD EL A SZOLGÁD

Magam száz lelkével fene küzdelemben
Sok kínos balsággal színültig beteltem:
Uram, bocsásd el a szolgád.

Aki vagyok szolgád pörölőd is egyben,
Tízágú akarást hogyan, mivel kezdem?

Áldalak egy szívvel, sűrű áment mondok,
Lelkemen még égnek sajgó világ gondok.

Aki Téged szolgál, csendes esze, vére
Egyszerű lélekkel igazán beérje.

Engemet megvertél százszíjú ostorral,
Itattál százszínű, százízű borokkal.

Engemet elküldtél százszorszáz utakra;
Nem tudom, melyik van innen, mely túlabbra.

Engem szólítottak száznyelvű beszédek
S hangjukat feledték, mire ideértek.

Kovácsoltad lelkem, legyek kemény, bátor;
Lettem ide-oda elkódorgott vándor.

Nem vagyok én igaz, egy-szív-lélek szolgád,
Nagy, erős kötésem valakik megoldták:
Uram, bocsásd el a szolgád.

BÁLINT JENŐ: GYEREKFEJ

Rikkancs. 9 éves. Reggeltől késő estig az utcán és az utcából él; anyjának és három kisebb testvérének kenyérkeresője és fenntartója.

Játéka: a gond; altatója, álomba ringatója: a nyomor. Az utolsó villamossal indul hazafelé: itt találkozom vele naponta.

Egy kis esőverte, összeázott rongyhalom a sarokban. A feje nem nagyobb a két öklömnél; egy nagyobbfajta alma, mit fejlődésének első pezsdülésében kikezdett a féreg, a rothadás. Ez a fej egészen előre, két apró csont-térdre esik — így alszik.

Összegyűrt, átizzadt, el nem adott újságpéldányok: ezeken ül. Egyik estilap előcsuszik vastagbetűs fejcímével: „Wilson és a bé...” a többi nem látszik ki a nadrágja alól. A vaksötét Erzsébet királyné-útján vágtat velünk a villamos. Egy-egy kocogó, hunyó lámpafényben szendergő omnibuszkocsi vágódik el a suhanó villamos ablaküvege előtt és merül el az ólmos sötétben. Az omnibusz belsejében, amint egy szempillantásra kiveszem, egy fiúsarcú kalauzleány alszik aléltan, hátradőlve, tártott szájjal a padon... A villamos szakadatlanul csönget és rohan. Vágtatunk megállás nélkül s a szívem, egy-egy erősebb zökkenéskor, az aggodalomtól megreszket: hogy előreeshet az alvó kisfiú s még összetörí magát...

Az álom az én szemeimet is erősen nehezíti, de nekem ébrenlétet kell magamra erőszakolnom — még előreeshet a kisfiú s még összetörheti magát...

Hirtelen zökkenés, a villanyfény kialszik és nagy csönd zúdul ránk. A vezető kiakasztja a kormánykészüléket, kivágja az ajtót és indul... A kalauz is előkerül valamelyik szögletből, végállomás, mondja, egyet nyújtózik, cigarettára gyújt, bőrtáskáját oldalt löki és indul ő is a sötétnek.

Vállára teszem a kezem a még mindig alvó kisfiúnak.

— Szsz... pszt... élesztgetem, keltegetem. Nehezen ébred. Aztán hirtelen, zavaros, égő szemekkel rámmered s a táskájához kap, melyben krajcárjait őrzi.

— Na, na... nyugtatom, cirógatom. Itthon vagyunk. Ne félj... gyere... gyerünk...

*

Elnyűtt testében zsibbadtan feszül az álom, úgy támoltyog mellettem, dűledzve, roskadozva, mint egy aggastyán.

— Mindíg ilyenkor jössz haza?

— Mindíg.

— És iskolába jársz-e, kisfiú?

— Mit kérdez? Járok. Vegyen egy újságot.

— Veszek. És apád? Mit csinál, hol van, él-e, kisfiú?

— Nem él. Az újságot még nem fizette ki!

— Kifizetem, meglásd. De miért haragszol, mondd, miért, mire?

— Mindenre, semmire. Van egy fiú, a Frici, arra... Adja ide a három krajcárt és vége.

— Fogd. És most beszélj, mi van a Fricivel?... bántott, megvert, ellopott tőled valamit?... Beszélj.

Hallgat. Gondolkodik. Megnézi a kapott pénzt egy lámpásnál és szól:

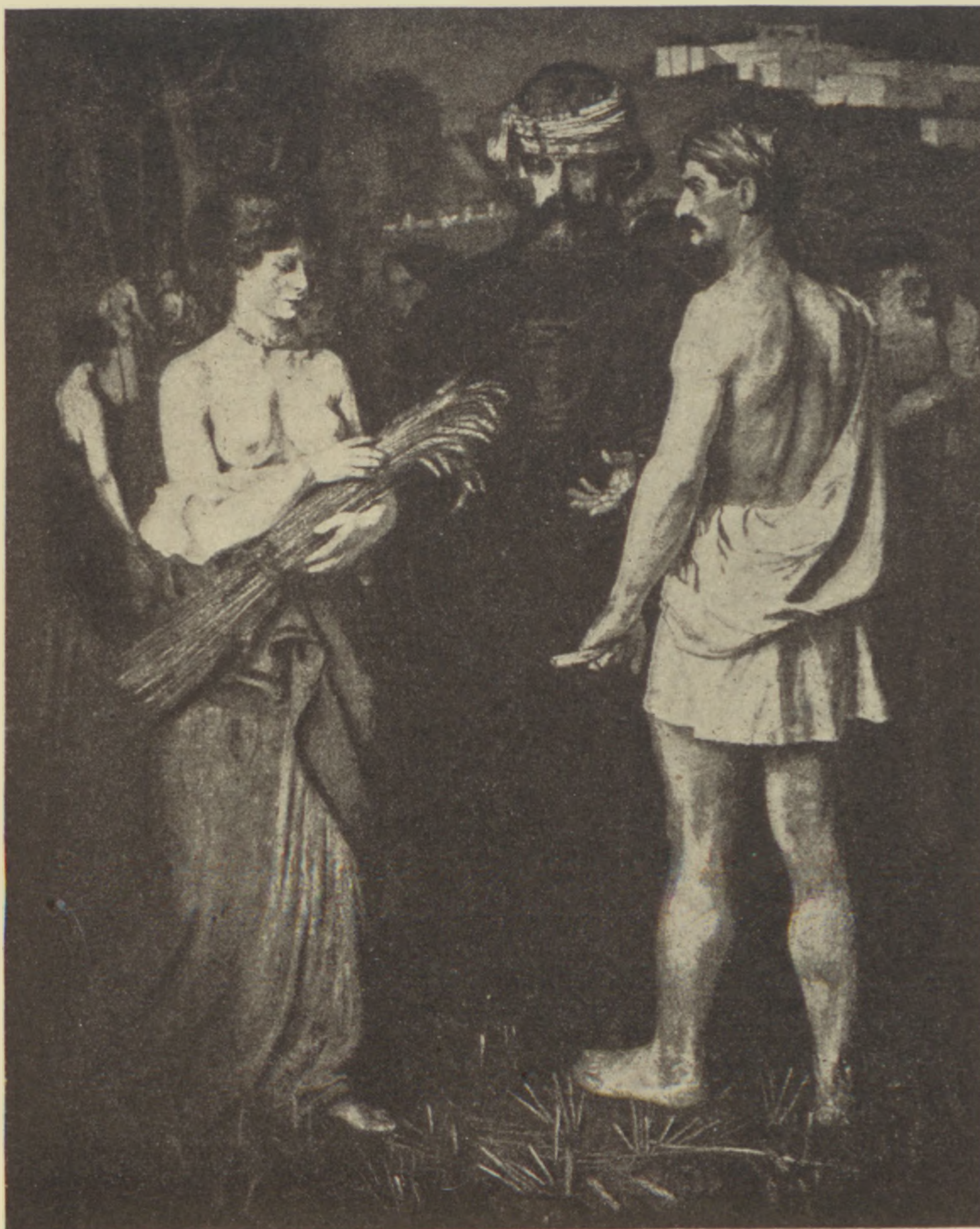
— Maga egy jó Pali, maga egy úr. Maga mindig ilyenkor jön haza?

— Úgy, úgy... De mondd: bántott, megvert?

— Ki?

— A Frici.

— Ja? Bántott? Hahaha. Megvert? Hihíhí. Maga egy buta ember, pardon. maga összevissza beszél!

M. Monnickendam (Amsterdam):
Ruth und Boaz

M. Monnickendam (Amsterdam):
Rúth és Boaz

— Összevissza? A Fricire haragszol, ezt mondtad...

— Hát persze! Ő is 9 éves, én is 9 éves vagyok, na látja...

— Na és?

— Hát egyforma idősök vagyunk, hát értse meg, én meg a Frici, és ő mégis csirkét eszik... még az iskolában is azt eszik, na látja...

Megyünk. Hallgatunk.

— Mondja meg, ha maga olyan okos, mivel érdemelte meg ezt a Frici? ... És azt is mondja meg, én miért nem érdemeltem meg a csirkét? Na? Pedig egyforma idősök vagyunk mindketten... és ő még olvasni se tudja a hébert, én meg kívülről tudom...

Késő van, szeretnék hazasietni, de nem bírok, de nem lehet. Egy vádoló gyerekszempár lenyűgöz, fogvatart. Mit mondjak neki?

— Gyere hozzám, kisleány. Vacsorára. És minden este jöjj. Csirkém nekem sincs. De azt eszel, amit én...

— Phü, egye meg. Nem a vacsoráját akarom. S ha én eszem, attól még a testvéreim nem laknak jól. És a mamám? Szépen eszek én magának, ha azalatt nekik koplalni kell! Na, szolgálja. Itt lakunk.

Sarkonfordul és beszalad a kapun. Otthagy. A szám reszket, még mondani szeretnék valamit, vagy utána futni, magamhoz ölelni. Nézem a sötét udvart, mely fölitta, magához vonta előlem. És kongó, gondolattalan aggyal, árván botorkálok hazafelé, zsúfolt szívemmel, a sötétben.

*

Azóta későn, korán, sokszor találkozom vele a villamoskocsiban. Összeismerkedtünk, barátokká lettünk. Ha megpillant, hozzám siet és mosolyogva üdvözl. Kis, érző gyerekszive fölismerte bennem a meleg jóindulatot, a nem kacérkodó szánalmat az ő tragédiája iránt. Komolyan, okosan diskurál velem, ahogy egy 9 éves felnőtt emberhez illik, ... Mikor unalmat vesz észre rajtam, elhallgat. Csöndesen ül mellettem, de a szeme rajtam pihen, lopva felfigyel rám. Vizsgálja, kutatja az arcom és aztán kíméletes igyekezettel szól:

— Olvasson. Nézze, adok egy újságot... Elhárítom magamtól, talán idegesen is egy kisé.

— Nem kell kifizetni! ... Magának ingyen... Isten bizony ingyen, akármelyiket...

Szeretném összecsókolni a rongyos kis testét, a kedves, koravén, a szomorúan értelmes arcát, de nem tudok hozzá nyájas lenni, a düh, az elkésredés torkon ragad.

Tusakodik, tanakodik szemeiben sok minden, sokáig nem bírja és szól:

— Mért oly szomorú maga mindig, mondja? Mért nem nevet? Hova néz, mire néz? Mondjon vicceket, mint a többi úr. Kire haragszik?

— A Fricire, kisleány, a Fricikre mind, az életre, az emberekre! Miattad, hogy ilyen rongyos vagy, hogy újságot árulsz, miattad, hogy nem ehetsz csirkét, mint a többi Frici... Miattad, kisleány, mert mi leszel te így? Mi lesz belőled, ha nagy leszel, milyen karjaid lesznek, milyen katona leszel, milyen érdekek lesznek azok, melyek téged lelkesítenek, melyek véred, sőt halálad kívánják egy eljövendő új népgyilkolásban?

Nem, dehogy is mondtam én mindezt, de nagyon szigorú lehettem, nagyon elszánt, nagyon meggyőző.

Ő csak nézett, leesett állal, riadtan, csodálkozással. Akkor hirtelen elnevette magát.

— Láttam egy embert — szólt —, egy olyan bohócot, összemázolt pozával, a cirkuszban... Hahaha! ... Hihhihi! ... Az előbb úgy hasonlított maga rá! ... De úgy! ... Mintha csak őt láttam volna... Tűzbe, vízbe lássam, ha nem igaz. Mondja, nem maga volt?

FÜRT MARGIT: VAJUDÁS...

Most, hogy búcsús kinnal halón hörögnek
Erős ifjú testek: — vajudó vágyak —

Oh Uram! szenteld meg hitét örökre
A megbékélő szép, szelíd halálnak:
Hogy a lemondó szív szent csöndbe merül,
Mikor kidől a test vad életharcból
S halkán megy a lélek, a nyugodt, derült
— Hol pihen a hús — a szomorú hantról,
Örök utakra, hol fehér szent lángok
Fényében világít dús isteni hit...

Oh ne hadd Uram, hogy félelem bántson
Szegény magamért, bús szeretteimért,
Hogy beteg éjjelen rettegést szántson
Bágyadt agyamba a fuldokló lidérc.
Lázás végtusának ne lássam harcát,
Ne üzzenek múlás véres fajai,
Ne sujtsa ember sínylett martírcarcát
Verejtékes, jajos könnyekkel a kín...

Ne szirtes, sziklás mélységek viharján
Veszítsem szívem síró halottait,
Ne vad vég réme jöjjön titkos órán,
Ne sóvár szellem suhintson tűzcsóvát:
Áldó álmokkarjait terjessze a hit;
Vigye bús testük: örökkévalóság.

Ne hörgő görcsnek durva csontkezében
Vajudjanak remegő embertagok...
Ne iszony jöjjön dermedt jégmezében...
Oh adj a halálban is akaratot!
Lázás emberarcáról üzd, kergesd éles
Szívfacsaró kinnak izzó karmait...
Legyen enyhítő, langyos menedéke
Lázadozó, árva léleknek a hit!

DR. FÜRST ALADÁR: AZ IGAZ IZRAELITA

— Gondolatok dr. Schächter Miksa halálakor —

zokatlan hangú, különös melegségű nekrológok jelentek meg május elején a budapesti napilapokban. Egyszerű professzort siratott a magyar sajtó, ki a Hivatalos Rangsorban sehol sem szerepelt, ki, miután évtizedeken keresztül az orvos-egyetemen tanárkodott, a „rendkívüli” címet csak közvetlenül halála előtt kapta meg, „midőn keze már gyenge volt, hogy azt magától elhárítsa”. És ezen címtelen, póztalan, nincsetlen férfiú holttesteme körül olyan szímfóniája hangzik fel a halotti sírának, milyenre alig tudunk példát a közelmúltban. „Egész embert” és „egész jellemet” dicsér az egyik, az Igazság bajnokának, a Tudomány puritánjának, a Lelkiismeretesség vértanujának mondják mások és külön cikkek íródnak közéleti egyénisége méltatására. Magam azonban úgy érzem, hogy személyisége nyitjára az a kiváló, nem zsidó publicistánk akadt, aki János evangélista híres mondását idézte gyászkoszorúja szallagjára: „Íme, az igaz izraelita, kiben nincs álnokság!” Mint R. Eleazar ben Aroch meghatározására mondá mestere: Ebben a szóban a többi mind bennfoglaltatik.

*

Igaz zsidó, egész zsidó, mint a német nevezi: Volljude csak nagyritkán teremhet differenciált tagozatú, érdeklődésű és kultúrájú társadalmunkban. Zsidó, kinek a zsidósága nem Heine-„malheur” vagy születési hiba, de nem is könnyen viselt tragikum vagy hívalkodóan vallott hivatás, hanem egyszerűen — természete, énjének naív megnyilatkozása. Vajjon nép, nemzetség, faj vagy világfelfogás; hitvallás, kultúra vagy felekezet-e a zsidóság, hiú itt a kérdés: — legjobban tán nevelőiskolának mondhatnók, mely tagjait évezredek óta inkább öntudatlanul, mint tudatosan nevelte, míg szelleme koronként egyes kiváló férfiakban tiszta testet ölt.

Schächter Miksa minden vonása, melyről olvasok, zsidó vonás. Ki másban személyesedhetnék meg a tudományszomj, a tanulnivágyás, az igazság után való törekvés klasszikusabban, mint azon nép fiában, mely a próféta szavaival „elvész, ha tudomány nélkül való”, mely a szellemekkel való foglalkozás terén először hirdette a l'art pour l'art elvét? Többet akar, többet kell a zsidónak tudnia a profaniák terén is, hogy egyenrangúnak

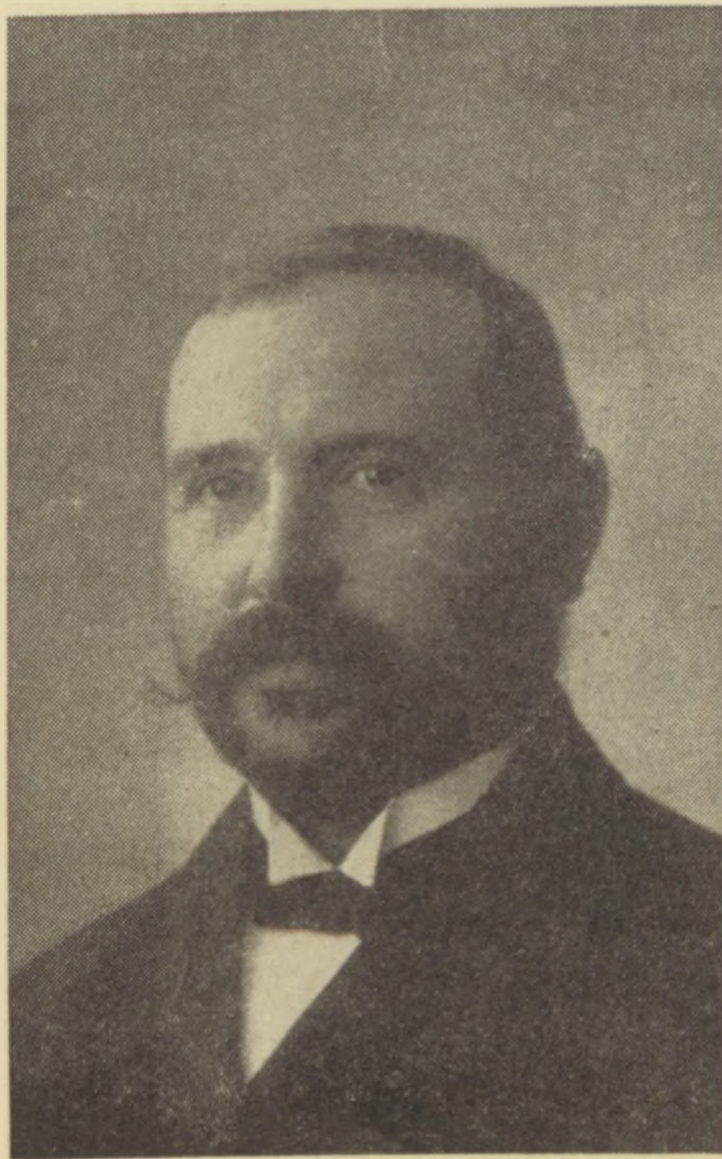
vétessék a többiekkel; különös előnye aztán, ha a judaikában is otthonos, mely nemcsak esztét és élesíti, hanem egész műveltségét mélyíti, átfoglalóbbá, sokoldalúbbá teszi. Az érzelmek sajátos gazdagságát, fejlettségét, bensőségét elismerik az ellenségeink is, kik, hisz Bibliánkban tanulták meg azt, hogy a szeretet isteni parancs lehet, hogy a Jószágos a szívet nézi minden cselekedetünkénél. Fenséges hitelveink, Tanunk szociális és humánus intézményei közkincsévé lettek az emberiségnek, de van-e erény és nemes buzgalom, önfegyelmezés és önmegtagadás, melyet napjában százszor is nem gyakoroltatna a zsidóság a sokszor leszólt ceremóniáival és rituáléjával? Ki ezekben olvasni tud, rajtuk fölényesen elhaladni nem akar, mint

Schächter dr., annak Tóra-szabályozta élete megfelelhet a parancsnak: Szentek legyetek!

De a zsidóság nemcsak a belső egyéniséget formálja, hanem annak külső megnyilatkozását is determinálja a társaséletben. Nem lelkesedik az olyan „szabadelvűségért”, mely léha megalkuvással telten sokszor csak elvtelenséget takar; „intve intsd meg felebarátodat!” — szól a Szentírás és „Isten harcosa” Izrael ősapánk neve. Bátran, szenvedélyesen sikra száll a veszélyeztetett közérdekért, ha meggyőződése hajtja. Csak-hogy a harc nem a harc kedvéért folyik: az eszme győzedelmeskedjék, az egyén félre is állhat; nem megbontani, hanem egyesíteni kívánja az erőket. Tettei legfőbb bírójául — régen Kant előtt — a lelkiismeret szavát ismervén el, ez tette önmagával és mások-

kal szemben is oly szigorúvá, sokszor gúnnyorossá, élessé; jogai megvédelmezésében szívóssá, makacssá! Benső elvhűsége predesztinálja a zsidót arra, hogy hű, — ha kell: hős fia legyen nemzetének, hazájának, hogy leglelkiismeretesebben megfeleljen ama hivatásnak, melyre a Sors őt állította: ő a kötelességtudás fanatikusa. Mivel-hogy elismerésre nincs szüksége, dicséretet nem vár: a legtöbb esetben nemes, bár öntudatos szerénység fogja jellemezni. Olvassuk csak el Schächternek egy „nem egészen és nem csupán pro domo” írott cikkét, mely éppen ezelőtt egy évvel jelent meg a lapjában (Gyógyászat, 1916 május 7). Itt a címetől való iszonyodásának akarván magyarázatát adni, egy dekorált katonabetegjének mentegetődző szavait alkalmazza magára is: Kissé nehéz körülmények közt teljesítette kötelességét.

Sajna, vagy a körülmények, vagy a kötelességek voltak nagyon nehezek: korán sírba vitték a Halál dacos ellenfelét, az Élet gyönyörű megismerőjét. Haló porát azonban megáldhatja

Dr. Schächter Miksa

a zsidó géniusz: egész élete egy kiddus hasém volt, az igaz izraelitáé! Alakja megközelíthetetlen, tiszteletet gerjesztő monumentumként emelkedik ki az őt környező tömegárból, hozzá nem érnek fel a zsidógyűlölet habjai, Antisém mérgezett fegyverei feléje nem is röpködnek.

*

Mégis, hogy az ilyen pompás embernek zsidó közéleti szereplése csupa keserű csalódás, szomorú emlék! Még temetése után is egy neológ zsidó lap nyolcsoros nekrológban emlékezik meg róla; elég, ha „megilletődéssel megáll a halott ellenfél koporsójánál”. Az ortodox közvélemény szívesen magának foglalná le a híres embert: ám nem tartozott a kebelbeli hitközséghez! Csak a cionisták szentelnek külön vezércikket az „egyeneselelkű embernek”, ki, midőn „látja, hogy az ő hatalmas egyénisége is megtörik a felekezeti Augias-istálló szemétién, visszavonult és csupán az ifjúságot tartotta szemmel”

Az erős kifejezéseket mindenesetre a fiatal hév túlzásainak kell tekintenünk. De tény, hogy Schächter Miksánál is kísért a jelesek jellegzetes tragikum: a meghasonlás. Az egész férfiú nem tud beletörödni a felemás viszonyokba, a hajthatatlan jellem nem talál helyet a megalkuvók táborában. Mert amilyen a magyar, olyan a zsidaja. Sok a jelszava és kevés a programja, az elvek is inkább külső cégérek, szögre akaszthatók, mint belső ismertetőjelek. Nem itt áll-e a neológia a legmerevebb „Sulchan Aruch-alapon” és nem itt eszik-e meg „ortodoxok” a sonkát! Nem hasonló gondolkodásúakat, hanem hasonló érdekeket foglal össze a párt, ha ugyan összefoglalja őket. „Haladó” zsidóság haladás nélkül, ortodox zsidóság vallásosság nélkül. És mert elvek és eszmék nincsenek, nem meggyőzni, hanem minden egészséges kritikát *elnémitani* igyekeznek. Az ilyen zavaros, mondjuk fejletlen felekezeti viszonyok megtűrik ugyan a pártok közötti, sőt felekezetnélküli semlegességet, a „pártok előtti”, de mai párttá szervezett „status quot”, ám nem enged teret a pártok fölötti pártatlan egyéniségnek, mely magas vártárol vezetne, irányítana.

De hol is talált volna talajt egy Schächter széleskörű érdeklődése, mely felölelte a mult és jelen, a bel- és külföld minden kérdését, az önelégült magyar-zsidó glóbuszon? A magyar zsidóság túlnyomórészt zsidó problémák nem izgatják, zsidó feladatok nem sarkalják, itt a zsidóság természet-szerű egybetartozása zsidók klikkszerű szolidaritásává fajul, a világot mozgató eszmeáramlatok meg legfeljebb mint zavaros szóhullámok kerülnek elénk — türelmes papíron.

Több mint valószínű azonban, és azt kell remélnünk, hogy a háború, mely belesodort bennünket a világzajlás kellő közepébe, felekezeti tekintetben sem múlhatik el nyomtalanul a fejünk fölött és a magyar zsidóság körében is „Neuorientierungot”

tesz majd szükségessé. Át kell értékelnünk az eddigi zsidó jelző-értékeket is, melyekkel a szint-emelkedéseket mértük. Ezrivel voltak közöttünk a jó zsidók, a helyi nagyságok, az ünnepi templomlátogatók, nagy zsidaink is vannak szép számban, a nagykoncepciójúak, nagyszívűek és nagypénzűek. *Diszsidainkkal, az intellektuellek gárdájával is büszkélkedünk, noha tanácsukkal, személyük értékével ritkábban élünk.* A háború utáni tisztultabb, tisztább légkörben értékelő szemünk is világosabban, élesebben lát majd és az egész embereknek eszményképül felállítjuk az *igaz izraelita* képét.

*

Kinek, minek élt hát mégis Schächter Miksa, milyen zsidó körre költötte drága élte kincsét? Úgy látom, hogy e tekintetben is példát adott a mának, a holnapnak. Három nagy fejlődési fokozaton ment eddig keresztül a zsidóság, amely miljöében, szervezetében, a vallásos élethez való viszonyában egymástól merőben különböző. Saját földjén, magamagának és gazdaságának élt a palesztinai zsidó; az eszményi egységet a törzsek és családok közt a jeruzsálemi templom, majd a királyság alkotta. Nem a vallásosság volt a főcél, hanem a vallás fenntartása, a közös kultúra. A szétszóródás után a központi szervezet megszűnt: a népközösség hitközösséggé sekélyesedett: a vallásos élet centruma, úgyszólván egysége is a község lett, különösen mióta kívülről szellemi gettóba is zárták. Az egyén működési köre látszólag megtágult, látóköre azonban megszűrkült; a politikai extenzitás hiányát a hitélet intenzitása pótolta. Az emancipáció és a velejáró gazdasági fejlemények a legújabb processzust indították meg: a vidéknek, az ókori falunak és a középkori kisközségnek elvándorlását a nagyvárosba. Ez a mai zsidóság megtartotta a hitközségi szervezetet, sőt azt országossá is igyekezett bővíteni. Csakhogy a tág keret egyelőre pusztán keret, pozitív tartalommal, a proletár-tömegek cselekvőleges közreműködésével még megtelni nem tudott: ez volna a jövő zsidó politika — vagy pedagógia — feladata. Az általánosan érzett viszonyok fogyatékoságán, mostohaságán kívánnak segíteni egyesek, midőn a nagyközségeknek decentralizációját, azaz „kehíllák”-ká való széttömörülését sürgetik, mások az ősi állapot, az önálló Zsidóország visszaállításáért lelkesednek, — azonban egyik sem tagadja, hogy a zsidó élet cellája bármilyen szervezetben mindig a család volt és lesz, annak egészséges plazmájából sarjad minden élet.

Ebbe a sejtbe gubózkodott be Schächter Miksa is, kinek búsan rezignált, tán érzékenységből túlzott ironiája szól a következő sorokból, amelyeket ereklyeként őrzött leveléből szakítok ki: „Én úgy látom, ez a zsidó nép nem tűr meg semmiféle organizációt: a kristályforma nem felel meg a természetének, csak az amorph. Nyilván azért szabták oly liberálisra a mi bölcseink a zsidó hit-

község alakulását: tíz férfi és egy fürdő; amint több rendet akarnak csinálni, már baj van. Azért beérem én már azzal, hogy saját legszűkebb családi körömben iparkodom a zsidóság megmaradásáról, a zsidó szellem továbbéléséről gondoskodni, amennyire bírom és amihez mindig Isten külön segítségét kérem. Tegye mindenki ezt a maga körében és a zsidóság nem pusztul el“.

*

Úgy tudom, hogy Isten áldása tényleg kísérte e téren, hogy családfői iparkodását teljes siker koronázta: mintaszerű zsidó háza példaképpen kihatott szélesebb rétegekre. Tudok arról is, hogy rabbik és hitoktatók mindjárt a gyász hetében követendő ideálként állították ezt a befejezett életet a fogékony ifjúság szeme elé. Érdekes, hogy az első országos mozgalom, mely a nevét meg akarja örökíteni, szintén a gyerekekre gondolt, midőn az Izr. Szünidei Gyermektelep javára néhány ezer koronát adott össze Schächter Miksa-alapítványra. Mégis úgy gondolom, hogy ilyen rendkívüli férfiú elhunytakor a magyar zsidóság eszményibb lelkületű, finomérzésű társadalmának rendkívüli módozatról is kellene gondolkodnia, hogy Schächter Miksának ne csak neve maradjon meg érzéketlen pénz képében, hanem hogy szelleme is, melyet legtisztábban nyolc serdülő gyermekébe plántált át, továbbélhessen, fejlődhesen a maguk és a magunk javára! Össze kellene gyűjteni zsidó vonatkozású írásait, amelyek között vannak alapvető gondolatokkal telített értekezések, mint az *asszimilációról* szóló gyönyörű előadása, amelyet az IMIT.-ban tartott, vagy az *Agai Adolf*ról szóló pompás jellemrajz, amely a *Múlt és Jövő*-ben jelent meg és amelyben nagyszerű képét festi meg az igaz izraelitának. Fel kellene venni a gyűjteménybe azokat a mély zsidó érzéstől izzó serlegbeszédeket is, amelyeket az ő alapította Makkabeus-serleg fölött mondott a magyar zsidó ifjúságnak. Schächter Miksa írásai, beszédei, eszméi kell hogy útmutatásul szolgáljanak a jövőben, milyen legyen a zsidó ideál, az „igaz izraelita, akiben nincsen álnokság“.

**Művészí kivitelű
BEKÖTÉSI TÁBLÁK
a Múlt és Jövő
1916-iki évfolyamához**

valamint az előbbi évfolyamokhoz

Ára portóval együtt 2 korona 60 fillér
A díszkiadáshoz portóval együtt 3 korona

FEHÉR GALAMB

Írta és a Petőfi-Társaság május havi ülésén felolvasta:

PETERDI ANDOR

Fölengedtük,
Már csapkod, suhog a szárnya,
Ó, nézzünk föl a béke galambjára,
Hogy száll, repül a messzeség felé,
A fölkelő, hajnali nap felé.
E véres földön véres dúca volt,
Fogoly galamb: rá véres est hajolt.
És véres hajnal s véresen a dél
S alatt véres volt a föld,
Mert minden ölt:
Ember, állat, tűz, vas, acél.

Fölengedtük:
Kitéptük a dúc véres ajtaját,
Csörében drága és szent olajág
S csitítja a fölgerjedt szíveket,
Figyeljete rá gögös nemzetek.
Az öröm könnyei szívemre gyűlnek
S mint szent Dávid szíven, úgy hegedülnek
Alázatos és bús zsoltárokat.
A fehér galamb száll, csak száll, csak száll,
Mint egy babonás gondolat
S útját kíséri gyász, síralom, halál.

Fölengedtük:
Repüljön a vér és vihar fölött,
Mint egy sugár, mi átveri a ködöt,
Mint mosoly, mely bús arcra suhan,
Mint szívárvány az egeden, Uram,
Mint csillag, amely más tájakra fut,
Ha napunk fénye eltűnt, elaludt,
Mint égő szív: a milliók hite,
A fehér galamb száll
És vissza talál, haza talál,
Mert nem veszhet el a világ örvényeibe.

Fölengedtük:
Suhog a levegőben hősín szárnya,
Titokzatos útját távol, messze járja,
Alatta mélység, pokoli szakadék
S fölötte csak a nap, fölötte csak az ég!
— Világok úra, most im' hozzád esengek,
Azt a szent galambot elveszni ne engedd,
Azt a szent galambot a te pajzsod védje
Es úgy jöjjön vissza, ahogy elengedtük,
Ne jöjjön sebzetten, ne jöjjön megtépve
S legyen béke, béke!

CHOLNOKY LÁSZLÓ: SÁMSON HAJA

három aranykaros gyertyatartóban tizenöt gyertya égett az asztalon.

Itt mindig gyertyát égettek; az öreg báró nem tűrt meg mást.

Meleg nyári eső zuhogott odakint; kövér cseppjei szeszélyes vonalakban kigyóztak alá a terem hosszúságát, ódon ablakainak színes üvegén.

Az asztal körül nehéz tölgyfaszékeken hat ember ült: két nő és négy férfi. Ez utóbbiak egyike, egy szép, barnaarcú fiatalember, rebbenette szét a csendességet kedves, meleg, bariton hangjával, amelyen keresztül szinte kiszállt a beszélő ember lelke oda, a többiek közé. Amíg beszélt, vérvörös borral telt csiszolt poharát nézegette, forgatta napégette kezében. Kissé már be volt csípve és meglátszott, hogy az ilyesmi nála nem szokatlan dolog. A szeme pompásan és annyival biztosabban csillogott a hétköznapi részegekénél, amennyivel biztosabban és öntudatosabban veri vissza a tükröcsérép a beléesett nap-sugarat, mint a csehüveg. Kopott szürke ruhája rátapadt izmos testére. Nevetve, könnyedén, kissé szakadozottan beszélt.

— Ez az eső régi emlékeket muzsikál a szívembe... Amikor először kóboroltam be Olaszországot, akkor még nagyon lesujtott, ha valami csűrben, vagy istállóban kellett aludnom. Egyszer meg éppen nagyon szomorú voltam, mert nagyon szakadt az eső, és — most ne nevessetek —, valahogyan szakasztottan és pontosan úgy esett, ahogy egyszer Garamszentgyörgyön esett, éppen amikor hazamentem vakációra. Csakhogy akkor csak ki kellett pislognom az ablakon és az átellenes ablaknál már megláttam a Jánosi Dödít, aki ott motoszkált. Hanem Kalábriában nyoma sem volt a Dödinek. Akárhová néztem, mindenütt csak nedves fű, meg egy-két vöröstetejű torony. Bebujtam egy olyan kis kőépületbe, amilyen Olaszországba szinte hemzseg és amelyikben kőből kifaragott vagy viaszból összegyúrt szent férfiak és asszonyok töltik az idejüket. Megpróbáltam szórakoztatni őket, mert igen szívesen elpanaszoltam volna valakinek, hogy milyen bajba vagyok, de nem feleltek, csak néztek tovább is a levegőbe. Rájöttem, hogy valahogyan igazuk van, mert legokosabb dolog, ha hallgat, akit interpellálnak. Általában célszerű hallgatni. És én most mégis beszélek. De én soha életemben sem voltam célszerű. Nem tudom már, hogyan múlt el az a nap. Szörnyű, értelmetlen zűrzavarok keletkeztek a fejemben, mert meghültem és lázam is volt. Valahová bevíttek, ugyanonnét nemsokára kilöktek és toloncoltak addig, amíg csak Budapesten szálltam ki, a keleti pályaudvaron. Ott, ahogy az ősi ismert falak között körültekintettem, ahogy a lábam a pályaudvar perronjának aszfalt-

ját érte, hirtelen elröppent belőlem a testi-lelki gyengeség és egyetlen pillanat alatt olyan erőt éreztem ismét, mintha a Sámson haja nőtt volna ki a fejemben...

A különös, kopottruhás ember, aki oly groteszk módon elütött a környezetétől, az elegáns emberektől, a pompás teremtől, amely mintha valami középkori vár díszterme lett volna. — tovább is beszélt csodálatos, kalandos dolgairól; két, hófehér csipkeoceánból két kedves női arc figyelmesen, szeretettel vizsgálgatta barna arcát, de az öreg báró, aki eddig mosolyogva simogatta hófehér bajuszát, félbeszakította:

— Elég, elég! Holnap délután visszaküldelek az apádhoz! Tepláig majd lesz szíves az intéző úr... úgy-e lesz szíves, kérem, elkísérni az öcsémet, mert nem ismerős itt a vidéken... onnét már elmehetsz magad is...

Az intéző úri módon, alázat nélkül intett igent.

— Előre is köszönöm — fordult hozzá a fiatalember. — Legyen nyugodt kérem, útközben nem leszek terhére a fecsegésemmel. Látom, ön szótlan, magányszerető ember, alapjában véve azonban én magam is az vagyok.]]

A kalandos fiatalember, az öreg báró unokaöccse, könnyelmű, kissé lezúllott naplopó volt, aki most is valami lehetetlen útról került haza, és teljesen kifogyva, megtépve, odamenekült a bátyjához. A két nő, a báró két leánya közül az egyik már asszony volt, akinek a férje, egy halavány, beteges, szomorú ember, szintén ott ült közöttük. Ez a kissé degenerált félvér-mágnás, aki köszvényes lábainak egyikével állandóan a keresztes-háborúk századaiban kószált, többször kedvtelve hordta körül szemét az ő lelkével annyira harmóniában álló miljón, de amikor az intéző szép, erős barna arcára, nagy, álmatag fekete szemére esett a tekintete, kedvetlenül elkapta az állandó láztól üvegesen csillogó szürke szemét. A báró fiatalabb leánya, Helén, még lány volt. Komoly, kontemplálgató kis lélek, aki ott a pompás, hideg sírboltban, ahová a fiatalságát zárták, külön kis lelkivilágot építgetett fel a maga számára. Ő nyíltan, figyelmesen, melegen nézte olykor az intéző arcát, majd az unokabátyját, majd ismét azt meg emezt és láthatólag obszervációkat raktározott össze fehér kis gyermeklelkében.

Az intéző zsidó ember volt, a második szomszéd kis mezőváros grájzlerosának a fia. A gazdaságot külföldön tanulta: széles, hatalmas perspektívával jött haza, lelkében a nagyotakarás vágyával, amire a tréfás sors azzal felelt, hogy idejuttatta ezek közé a különös, kétszáz évvel elkésett emberek közé. Az édesapja, aki évtizedeken át házizsidája volt a gyermek lelkű, gyámoltalan emberkének, ez a mindig ugyanazon körben szaladgáló emberke, aki mindent nagynak és pompásnak látott, ami ezen a bizonyos körön kívül esett, szinte a fia tudta nélkül, még annak

külföldi tanulmányideje alatt juttatta be őt oda a bárócsaládhoz és amikor az hazajött, a kis öreg boldog kézdörzsölgetés közt lepte meg a fiát a befejezett dologgal és láthatólag bántotta, hogy az nem fogadja a hírt a kellő örömmel. Hanem a fiatalember lelkében egészen más tervek égtek, mint az, hogy a régi recept szerint élje le az életét, hogy annak legszebb szenzációi bizonyos Feuillet Octave-szerű jelenetek legyenek, semmi egyéb. De az édesapja örömét kímélve, hatalmas önfegyelmező erejével csakhamar elhitette magával, hogy a kellő energiával a bárók birtokán is fog tudni nagyot produkálni.

Csakhamar észre kellett azonban vennie, hogy kelepcebe került. A birtok a régi, álmag kezelés mellett a hitelügyeknek, a csodás pénzügyi viszonylatoknak olyan rejtelmes szövedékébe került, amit már csak kíméletlen eréllyel lehetett volna leszaggatni róla. Közvetlen veszély nem fenyegetett, de a szövedék szemmel láthatólag sűrűbb, erősebb lett és teljesen csak az idő kérdése volt, hogy mikor fojtja meg a különös kis kastély félálomban ringó emberkét. Eleinte próbálkozott néhány nagyszabású tervvel, de a néma, meg nem indokolt tagadó fejrázások hamar kitékerték eféle ambícióinak a nyakát.

Valahogy mégis megmaradt továbbra is, bár a szívében állandóan ott lakott a menekülési vágy.

Maradt, mert különös, színes, mozaíkszerű lelket hordott magában ez a pompás emberpéldány. Autodidaktikus úton, szinte a csodáig fejlesztette önmagában az önfegyelmezés tudományát és ennek ellenére is megadással kellett tudomásul vennie, hogy a hangulat néha a vihar erejével tépdési ki a kerítésdúcokat, amelyekkel annyi gonddal, fáradsággal iparkodott önmagát a gyengeségektől elválasztani. Szívében a szeretnítudásnak a fajtájától öröklött tudománya a művészetig tökéletesedve élt és többnyire ennek a szeszélyeskedése festette át a fiatalember hangulatát. Nem birt megszabadulni a vágytól, hogy letépje a szövedéket a viaszemberkékről, amint úgy magában a kastély lakóit nevezte. Amikor odaköltözött, a kastélynak egyik kis melléképületében szállásolták el. Lakásának ablakai a főépület terraszára néztek, de viszont az épület felett nagy széles látókörben kényelmesen áttekinthette a nagyobbára lankás emelkedőn elterülő birtoktestet, amelynek kissé elhanyagolt erdei felett, szép, szomorú, csendes nyári alkonyatokon néha mintha búcsúáriát füttyörészett volna a szellő a kastély szendergő emberkéinek. Ilyenkor szinte fizikai fájdalom fogta el, szerette volna a lelkében tobzódó energiátömeget valami láthatatlan vezetéken keresztül belesugározni azoknak lelkébe, bántotta, ha csodálatos precizitással kidolgozott terveinek hánytorgatása közben a terraszról felhangzó zongoraszó összekuszálta a gondolatait. De ha a zongora megsárgult elefántcsont-fogai

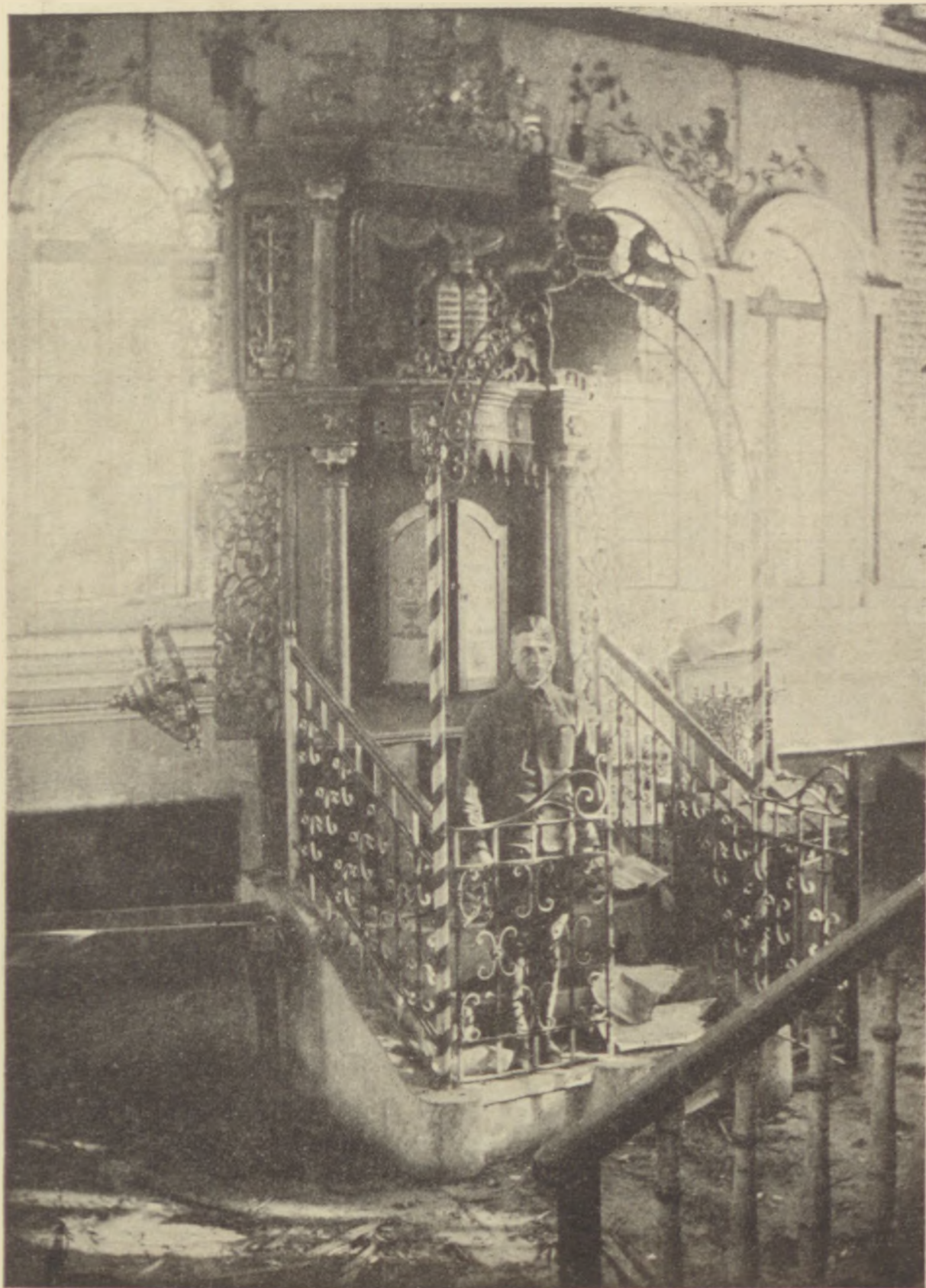
Prof. Heyn: Boaz und Ruth

Prof. Heyn: Boaz és Rúth

közül a véletlen valami olyan régi, kedves áriát csalt elő, amelyik valaha a fiatalember gyermekségét zengte be, a lelke szárnya lecsappant, megernyed, felolvadt a kedves akkordok melegében. Ha a határt járta és a hegytetőről szénézve, titáni munkát végzett lelkében, láthatatlan, hatalmas acélkapcsokat kovácsolva, amelyekkel a bomlásnak induló földtömeget összeabroncsolja, — a lelkét hirtelen gyermekes gyengeség fogta el, ha tekintete véletlenül abba az irányba tévedt, ahol a kis mezőváros feküdt.

Lelkének ezek a szélsőségei okozták, hogy valójában soha, egyetlen pillanatra sem volt képes magát otthon érezni ezek közt a hideg, energiátlan emberek közt, akik még az elgyengülésben sem tudtak nagyot, értékeset produkálni.

Most, ahogy a társaság szétoszlott és a fiatal ember felment a szobájába, minden eddiginél is erősebben érezte az otthontalanságot. Bosszantotta a fiatal kalandor ostoba fecsegése, különösen bántotta pedig — és ezt szinte restelkedve vallotta be önmagának — az, hogy az üres fecsegés között Sámson csodaerejű hajára került a szó. Ennek a nyomán olyasmit érzett, amit a vőlegény érez, ha a menyasszonya nevét a kurtakorcsmban emlegetik. Ez volt az ő gyerekségének a kedves története, amit ezerszer és ezerszer hall-

Ruinen der Synagoge in Jezupol

A jezupoli zsidótemplom romjai
(Burger Dezső hadnagy felvétele)

gatott végig az édesanyja térdén ülve. És az alkonyatban elbolyongva a városka régi házai között, álmata g gyermeklelkével gyakran eltöprengett: miként lakhatik a lágy, omlatag hajszálak között olyan csodálatos, túlvilági erő?

Másnap délután, amikor a báró unokaöccsével együtt lóhátán útrakeltek Tepla felé, az intéző szomorú és szótlán volt. A fiatal kalandor iparkodott betartani tegnapi ígéretét, hogy nem fecseg, de könnyű, könnyelmű jó lelke rövid ideig bírta csak el a rabságot. Őszinte részvételt kérdezte:

— Mi bántja, kérem, mondja meg nekem. Majd felderítem, én most könnyen tehetem, mert vidám vagyok. Tudja: némi kényelmes pihenés van számomra kilátásban, ami ugyancsak rámfér.

Az intéző megérezte az őszinte melegséget, ami a partnere beszédjéből feléje áradt és amit olyan régen nélkülözött ott, a viaszemberek között. Mosolygott.

— Őszintén megvallom, az ön tegnapi elbeszélése foglalkoztatott, különösen pedig az, hogy Sámson hajáról tett említést. Legszebb gyermekkori emlékeim közé tartozik ez és azt is bevallom önnek, hogy egész éjjel ott jártam álmomban a régi helyeken.

A kalandor csodálkozva nézett rá és eltűnődve szólt:

— Csodálatos ember ön, csodálatos!... Az utolsó porcikájáig modern, energiával szaturált ember — hiszen a nagybátyámék valóságos forradalmárnak tüntették fel előttem, és — — De azt hiszem, ebben a pillanatban teljesen átértem az ön lelkületét és őszintén csodálom is, hogy meg tud maradni ott közöttük. Lássá, én világjárt, hányt-vetett ember vagyok, akarva-nemakarva rámmagadt a könnyen alkalmazkodás tudománya, hozzájuk is tartozom, de én képtelen volnék sokáig ottmaradni köztük. Nem élő emberek ezek, ... viaszbabuk!

Az intéző lelkét különös érzés járta át, amikor ugyanazt a szót hallotta, amivel ő maga is nevezte magában a kastély lakóit:

— Viaszemberek ... viaszbabuk ...

Több szó nem esett köztük a dologról.

*

Késő délután volt, amikor az intéző megindult visszafelé. Ahogy a kastély tőszomszédságában levő falun átlovagolt, már leszállt az alkony. Péntek este volt; a falusi zsidóbolto s ablakából gyertyafény szűrődött ki. Leszállt a lováról és óvatosan benézett. Aztán megint nyeregbe szállt, de egyet fordított a lován és gyorsabb ügetésbe kapatta azt.

Hajnalodott már, amikor a szülővároskája alá ért.

Az apró kis ház ott állt közel a város végéhez. Néhány munkába siető földműves csodálkozva nézte a hajnali lovas t, egyik-másik megismerte és nyájasan üdvözölte.

Kivülről felnyitotta a jólismert kis kertajtót, majd belépet t a házba, amelynek ajtaját talán még sohasem zárták be. Csendesen benézett a nagyobbik szobába; az üres volt. Az édesapja már elment, bizonyára a kis falusi templomba, reggeli ájtatosságra. A másik kis szobába lépet t; az édesanyja még aludt. A töpörödött kis asszonykából nem látszott más, mint a fejkötő alól ki villogó hófehér haja. A fiatalember csendesen leült az ágy fejéhez, megsímogatta gyengéden a fehér haját, óvatosan, hogy az alvó fel ne ébredjen. Azután a finom, lágy, hófehér haját az ujjá köré csavarta és bámulva vette észre, hogy a gyenge szálacskák olyan erővel fonódnak hatalmas, barna, izmos kezére, mintha acélsodrony szálai volnának.

Hirtelen égi világosság gyúlt fel előtte és mosolyogva gondolta:

— Tudom már, hogyan lakhatik a gyenge hajszálak között olyan csodás, túlvilági erő! Sámson haja ... Isten veletek, viaszemberké!

Hazánk minden polgárának szent kötelessége az új hadikölcsönre jegyezni!

SOMLYÓ ZOLTÁN: LOTTI NÉNI

Kocsik szaladtak robogón. —
Ő ott ült egy kis dobogón
az ablakmélyedésben.

A haja ősz, az arca gyűrt,
mint régi kép, mely elmerült
a szürke feledésben.

Kövérkés keze hófehér,
a régi szirmon téli dér,
a szeme könnyben úszott.

És ha kint sétált pár legény,
nagy lányához így szólt szegény:
vedd fel a jobbik blúzod.

Mert volt neki tíz gyermeke,
biz összement a termete
de volt még rajta turnúr.

Ült gyermekesen dúdolón
S megrezzent, ha a bútoron
meg-megroppant a furnír.

És minden szombat délelőtt
egy barátnője érte jött
és a templomba vitte.

S ha visszajött, már várta őt
kedvenc étele, a befőtt
s az édes almás pitte.

Úgy ünnepelni ünnepen
mint ő, nem tudott senki sem
és mint ő, úgy remélni...

S hogy férjhezment a sok leány,
elment egy napnak alkonyán
ő is, a Lotti néni.

FARKASHÁZY GYÖRGY: ... ÉS ÍGY SZÓLNI: ELÉG

Lehajtott és alázatos fejjel
És bánatos bánattal telve
Szeretnék meghalni,
Szent zsoltárokat énekelve.

És tükör legyen az ágyam előtt,
Hogy magamat oh, mindig lássam,
A titkok percein
És a szentséges elmúlásban.

És égjenek halkfényű gyertyák,
Legyen minden vágyam is fehér,
Gyöngyvirág, gyöngyvirág,
Ki gyönyörű titkokat zenél.

És aztán semmire gondolni,
Csak repülni, repülni Feléd,
A tükörbe nézni
És még egyszer így szólni: elég.

SALOM ASCH: JAFFÁTÓL JERUZSÁLEMIG

alléron ragadott egy arab és ledobott
a hajóról. Kicsi csolnakba estem,
mely a zavaros, susogó hullámokon
fel s alá himbálódzott. Palesztina
partja a legviharosabb a Földközi-
tenger összes partjai között és mikor
behajóztunk a kikötő öblébe, már a Karmel előtt
— mely sötét felhőkbe burkolózott —, a külön-
ben csendes és egyhangú Földközi-tengerre nem
lehetett ráismerni. Morajló és viharos volt, hajón-
kat hol hatalmas vízhegyek csúcsára, hol tátongó
mélységbe lódította. — Nem csoda gyermekem
— mondotta egy öregasszony, aki mellettem állott
a fedélzeten —, hogy a tenger itt olyan viharos.
Hisz itt folydogálnak be a zsidók összes könnyei
és imái.

És vadul ringott a csolnak. Majd a mélybe
sülyedt, mintha a hullámsírba temetkeznék, majd
felpattant a legmagasabb hullám tetejébe. De mi
nem éreztünk s nem láttunk semmit, csak a par-
tokra meresztettük szemeinket. Jaffa házainak
fehér agyagtetőit láttuk fürdeni a napfényben s
a Szentföld fehér mészsíkjait messze-messze el-
húzódní a napfényben...

Most egy hullám csolnakunkat a hatalmas
kövek közé lódította, melyek Jaffa kikötője előtt
a tengerből kiemelkednek.

— Nézzétek, csak nézzétek! — mondja az öreg-
asszony, aki a csolnakban mellettem ül — ezek
azok a kövek, melyeket még Salamon király e
helyen a tengerbe görgetett. Mert feleségének,
Fáraó leányának, minden kívánságát teljesítette
és üvegpalotát építtetett neki e helyen...

Hogy az öreg ezt honnan tudta, nem tudom.
Még sohasem volt Izrael országában és mégis
a régmúlt időkből tudni akart mindent.

És én elhittem neki...

*

Barátom azt akarta, hogy a napot Jaffában
töltssem el. De nem engedtem a rábeszélésnek.
Okvetlenül még aznap látni akartam Jeruzsálemet.
Már a legközelebbi vonattal — mily furcsán is
hangzik — Jeruzsálembe utaztam.

Pusztaság és kietlen az út mindkét oldalon. Semmi
ház, semmi fa. Mészfehéren terül el a rónaság,
úgy amint azt Isten megteremtette. Úgy látszik,
mintha emberkéz sohasem érintette volna s csu-
pán arra várna, hogy a messzi távolból jönnek
majd hozzá. Néha-néha úgy tetszik, mintha
álomba merültek volna a földek, mintha varázs-
szóra kemény kővé változott volna át minden
és a Messiást várják, hogy titokzatos álmukból
felköltse...

Csak imitt-amott áll egy-egy pálma egyedül,
elhagyottan és ágai az égfelé nyúlnak. Ősnemesi
család sarjadéka, elmúlt idők emléke, és meséli:

egykor itt kövér földek terültek el, sötét erdők sűrűje suttogott, amelynek árnyékában mátkapár esküdött szerelmet s forrás csörgedezett, melynél a vándor felüdült...

És elszórtan egy-egy magános halom emelkedett. Egykor talán fáklyák égtek a tetején, hogy az Újholdat hirdessék a messzeségbe... Talán itt játszadoztak egykor őseim, mikor gyermekek voltak, és ma — oly elhagyott, oly kietlen minden!

— Oh, mily siralmas, mily szomorú — jajgat az öreg —, milyen kihalt, milyen elhagyott!

— S mily termékeny volt egykor — mondja egy férfi csak úgy maga elé, anélkül, hogy az asszonyra pillantott volna —, mily buja legelők

Das alte Samaria

Palesztinai tájkép. A régi Samaria

voltak. Mikor még a zsidók laktak itt, mértföldes tej- és mézfolyók folydogáltak erre. Akkor Izrael országa négyszáz mértföldnyire nyúlt hosszúságában és szélességében. De mikor a zsidók elűzettek, a föld összezsugorodott.

— Mint egy anya — sóhajtott az öreg —. Ha gyermekei otthon vannak, hangos a ház minden szöglete. Ha elmennek, akkor oly szomorú, oly üres neki a ház.

A kalauz megy éppen el előttünk és felhívja figyelmünket, hogy ott, messzi-messzi, ahol a fák látszanak, ott fekszik a Rison le-Cion kolónia. Az első név, mely szívemet ijedt örömmel rezgi át. Kibámulok az ablakon messzi, egészen messzi, ott a sivatag közepén néhány égbenyúló fa...

Úgy éreztem, mintha a fák talán az egyedüli és első fák volnának a pusztában. A mieink ültették, kik messzi idegenből jöttek, hogy e fákat elültessék!

Meleg vágy fogott el, hogy a zsidók közé

menjek, az összes zsidókhoz, bárhova verte is őket a sors, az utcán feltartóztassam őket, ki-ragadjam egy pillanatra az adás-vételből, a lár-mából, a tolakodásból és megmondjam nekik: Hazád pusztasággá lett. Menj haza dolgozni hazádban, otthonodban és aztán visszatérhetsz foglalkozásodhoz...

Állomásba futott be vonatunk. Ramleh az első zsidó állomás.

A Rechowot nevű zsidó kolóniáról találtunk ott éppen gyermekeket, tanítóikkal.

Az első üdvözlés Izrael országában! A gyermekek vidáman kiáltották a „Salom, Salom“-ot. És az egyik így szólt barátjához héberül: Kum-mah w' naaleh immahem Jerusalamim! (Engedj velük Jeruzsálembe.)

Az öreg kinéz az ablakon, megpillantja a gyermekeket és kérdi:

— Zsidógyerekek?

— Igen, zsidógyerekek a kolóniákról.

— Hisz nem is beszélnek zsidóul! — csodálkozik az öreg.

— Ők a szent nyelvet beszélnek —, világosítom fel.

— A szent nyelvet! Oh, oh! a szent nyelvet beszélnek. Az Isten tartsa meg őket! Semuel — fordul most urához —, hallod? A szent nyelvet beszélnek... Te, te fiú, ne ugrálj a kerekeknél — kiált az egyik fiúra, aki a kocsira felugrált —, menj le, mert „Isten őriz-

zen“, még elgázolhat.

Most szaladva jön egy másik, naptól barnult arcocskájával, hosszú fekete hajfürtökkel, fekete csillogó szemekkel és pompás zsenge testalkattal, belemarkol az ugráló utazózsákjába, kivesz belőle egy darab vajaskenyert és teletömött szájjal kiáltja:

— Tanítónkhoz, tanítónkhoz...

— Ez is zsidógyerek? — kérdi az öreg.

— Természetesen.

— De kalap nélkül szaladgál és áldás nélkül eszik — csodálkozik hangosan.

— De azért a szent nyelvet beszélnek.

— Mit használ a szent nyelv, ha nem zsidók — sóhajtott az öreg. — Zsidógyerek födetlen fővel, áldás nélkül eszik. És még hozzá a szent földön...

A vonat elindult.

— Salom Lijerusolajim! Üdvözljétek Jeruzsálemet — kiáltják utánunk a gyerekek.

— Salom larochock w'lakorow. Béke a távol-

és közellevőkkel! — folytatja a mondást egy zsidó tovább.

Most Palesztina legszebb völgyébe érkezünk. A hegy lábánál Juda terül el, egész szélességében a legpompásabb, legzöldebb, legszebb olajfákkal beültetve. Itt megtalálhatja a szem, amín felüdülhet. Kalászfolyam, mely mélyen lekigyózik a völgybe. Fiatal olajfaliget, mely távolról úgy hat, mintha fiatal fiúk és leányok társasága volna, kik összegyűltek a tágas réten, hogy körbe-körbe táncoljanak...

Arab falu terül el magánosan, csendesen. A fehérremeszelt tetők izzanak a napfényben. Az udvarok teljesen kihaltak látszanak. A gyermekek kihajtották a juhokat a legelőre. Az asszonyok sátraikban ülnek és férjeikre várnak. A falu vénei, fehér ingekben, összegyűltek a falu bejáratánál és az olajfák árnyékában üldögélnek, ott a patak mentén, mely a kövek közt folydogál és az asszonyokat nézegetik, kik ökreikkel gabonát csépelnek és kényelmesen, méltóságteljes nyugalommal vitatják meg a község ügyeit... Az egyik, ki nagyon öreg lehet, verseket olvas fel a Koránból és a többiek fejüket bólintgatják s úgy hallgatják... Délidő. A juhokat itatni kell már. A kis pásztorok körülállják a szántók közepén levő kutat és várnak, míg mindnyájan együtt lesznek, hogy a követ, mely a kút száját elzárja, lehengerítsék. Megitatják a juhokat és a követ ismét a helyére hengerítik...

És jött Jakob Bersebából Charanba az arameus Labanhoz; a pásztorokat a kútnál találta és kérdé:

— Honnan valók vagytok testvérek?
— Charanból.
— Ismeritek Labant, Nachor fiát?
— Igen, ismerjük.
— Jól megy sora?
— Jól. Éppen amott jön Ráchel leánya a juhokkal.

És Ráchel, korsóval a fején, vezeti nyáját az itatóhoz. Hisz pásztorlány. És Jakob lehengergeti a követ a kút szájáról...

A vonat elhagyja a szép völgyet és tovarobog Juda büszke hegységébe. Utat tör magának a keskeny sziklahasadékban. Az ablakon keresztül nem látni egyebet, mint hatalmas kőzetet, — mintha roppant erősség volna Jeruzsálem előtt.

Tenger lehetett egykoron, mely hegygé kövült. Némely helyen kitágul a szakadék. Akkor látszanak a hegyek, egyik a másik mögött, csúcsaikkal túlszárnyalva egymást. Némely helyen úgy tűnik, mintha a hegyből nagy darabot szakítottak volna ki, mely, sötét szakadék tátong elő és sötétség, félelem kémlel ki belőlük. E barlangok egyikében, így mesélik, Sámson, mikor a filiszteusokhoz ment Timnathba, egy oroszlánt talált és darabokra szaggatta.

Juda hegységében, mintha sziklába volna falazva, fekszik Bethar is. Nem tudom, ugyanaz a város-e az, melyben Bar-Kochba harcolt a rómaiakkal és hogy valóban Juda hegysége volt-e az, melyben Sámson az oroszlánt megtalálta. De aki

Das Grab Absalom (Cassas)

Absalom sírja Jeruzsálem mellett (Cassas metszete)

e hegyvidéket barátságtalan csendjében, köves ridegségében és félelmetes hidegségében látta, elhiszi, hogy itt olyan hősök, mint Sámson és Bar-Kochba élhettek valaha. E hegyek eréről, oroszlánbömbölésről mesélnek...

Mikor Betharba érkezünk, igen nagy élénkség támadt kocsinkban. Keresztény iskolásgyerekek szálltak be, francia misszionárius tanítóikkal. Kivánduláson voltak és most utaztak vissza Jeruzsálembe. Nagyon vidámak voltak, szórakoztak tanítójukkal, kik atyások, szeretetteljesek voltak, maguk köré gyűjtötték tanítványaikat és történeteket meséltek nekik.

Elkedvetlenedtem. Magam előtt láttam Jeruzsálem mezőit és az idegen gyermekeket, kik azon játszadoztak.

Nem mintha az idegen gyermekekre neheztelnék, vagy talán gyűlölettel viseltetnék jó és csendes tanítóik iránt. Nem. Csak eszembe jutottak a mi szegény zsidó gyermekeink, kik az egész

földkerekségen széjjelszórtan, szűk, levegőtlen iskolaszobákba összezsúfoltan, a tanító botjának vannak alávetve. Miért száműzték őket a földekről, a kertekből? Mert szüleik vétkeztek, azért ők is szenvedjenek? Miért nem hozzák őket ide, a földekre, Jeruzsálem kertjeibe, hogy itt legyenek és itt éljenek? . . .

A hegyekkel együtt kezdett a homály az ablakokon bepislantani. Eljött a napesti ima ideje. De a férfiak várni akartak, míg Jeruzsálem talaját érinti lábuk. Csakhogy féltek, hogy az előírt időt lekésik és aggodalmasan kémlelték az eget. . . Még nem látszik egy csillag sem, Jeruzsálem ege nem burkolózik be oly hamar az éj kárpitjába. Ott, messzi nyugaton, lángol a nap. Talán az már ott a Golgotha . . .

Az örömtől és ijedtségtől dobogni kezdett a szívem. Mindnyájan elhallgattak. Teljes csend honol. Mindnyájan arra a pillanatra várakoztak, mikor Jeruzsálemet megpillanthatják. Az iskolás-gyermekek, mint a bárányok, tolongtak tanítójuk köré. Az asszonyok körülkötötték főkötőjüket. A férfiak felöltötték szombati atlasz kaftánjukat. És mindnyájukat átkarolta a homály és mindannyian félelemmel és hallgatagon várakoztak, a nagyra és szentre . . .

Most — megállottunk! És a kalauz egész hét-köznapiasan kiáltja:

— Jeruzsálem!

— Jiszgadal vejiszkadas semé rabbo — hallom hátam mögött.

A zsidók a mincha imát imádkozzák Jeruzsálem szent földjén.

Kocsiba vetem magam, hogy gyorsan a szent falhoz hajtassak. Az esti imánál már ott akartam lenni. A szívem dobogott. Az éj hirtelen leereszkedett Jeruzsálemre. A város borzasztóan, borzasztóan csendes. Az emberek bebújtak házaikba. Az ablakokból imitt-amott csillogott egy mécs lángja és hirdette, hogy a munkás hazajött földjéről és estebédnél ül.

Úgy éreztem, mintha otthoni imaházunk szomorú: „Wehu rachum“-ja lebegne borús őszi éjen Jeruzsálem fölött.

Az esti imát már befejezték, mikor a templomfalhoz érkeztem.

Egy magas fal, mint fekete oszlop meredezik az ég felé. Az imádkozók már eltávoztak. Csak néhány kőhasadékban reszkettek még a fagygyertyák, melyet visszahagytak. Füstös lángocskák, melyek az erősen nyirkos köveket megvilágították, úgy tűntek elő, mint megannyi befejezetlen ima, melyek visszamaradtak . . .

Az egyik sarokban állott egy magános fekete árnyék, karjai magasán a falba kapaszkodtak, a követ szívére préselte, arcát az egyik hasadékba temette és csendes imát mormolt.

— Uram, terjeszd el neved szentségét az egész világon! . . .

És egy tébolyult anya, fehér ruhában ült a falnál és belebámult a semmiségbe . . . messzi, messzi a világ végtelenjébe . . .

Én pedig a földre vetettem magam és csókolgattam a köveket . . .

Fordította:
Lukács Zoltán.

NEMÉNYI ENDRE: 20-IK ZSOLTÁR

Szorultságnak napján az Úrhoz kiáltván,
Megoltalmaz téged, Jákób Istenének
Csodatévő karja.
Áldozatid lángja nem égett hiába,
Mert az Úr a gyásznak, az elpusztulásnak
Ellenséged adja.

Szóljon ez az ének, lelkem Istenének!
Ajkamnak imája, szívem kívánsága
Szálljon fel az égre.
Ujjongással zengem az Úr az én szentem.
Ellenímmel szemben Ő nem adott engem
Gonoszok kezébe.

Jött szembe én vélem, sok vad ellenségem
Hadiszekerekkel, lovasseregekkel,
Kardjaikban bízva.
Én láttam a mérgük és mentem eléjük
Az Úrnak nevével! — Kardvasuk nem ért el!
Lehulltak a sírba.

Szorultságnak napján, tehozzád kiáltván,
Nézd a szíveinket, oh, hallgass meg minket,
Tégy csodat miértünk!
Ha hozzád kiáltunk, te légy a mi várunk!
A vigasztalásunk, Istenünk, királyunk
Légy a segítségünk!

Schützensgraben im jüdischen Friedhof

Lövészárók egy lengyel zsidó temetőben

DR. POLLÁK MIKSA: EMLÉKEZÉS VOGEL SIMON GENERÁLISRA

Négy évvel ezelőtt a soproni zsidó-templomban a jom-kipur napi istentiszteleten egy idegen törzstiszt jelent meg, aki nagyszámú rendjeivel, daliás alakjával, a tömegből vállal kimagasló természetével, igazi germán típusú arcával és szemeivel általános figyelmet keltett. A második padsor sarkából nagy buzgósággal követte és figyelte az istentisztelet menetét. A tórafelolvasás már a vége felé járt, ekkor a templomatyának eszébe jut és megkínálja a törzstisztet a „hágboóh“ szertartással, ami annyit tesz, hogy fel kell menni az emelvényre, ott a tórát fel kell emelni, a község felé fordulva fölmutatni, majd leülni és várni, míg a kezében levő tórát összegöngyölítik tekercsalakúra. A tiszt a neki följánlott szertartást köszönettel visszautasította. A dolgot alig vette észre egy-két ember, aki a közelben ült és természetesen ezek is csakhamar napirendre tértek fölötte. Magam is elfeledkeztem volna az epizódról és annak szereplőiről, hacsak másnap nem jelent volna meg a lakásomon ugyanaz a törzstiszt, akit előtte való napon a templomban láttam.

Teljes díszben jött és összeütve a sarkantyúját így szólt: Vogel Simon őrnagy vagyok. Tisztelegni óhajtottam Tisztelendőségednél, de azonkívül jöveulemnem egy bizonyos határozott célja is van. És ezért jöttem mindjárt a jom-kipur utáni napon. Ugyanis tegnap a templomban a nekem följánlott megtiszteltetést, a „hágboóh“ szertartást visszautasítottam. Tettem ezt azért, mert díszben voltam, oldalfegyverrel és így kardosan nem tartottam illőnek az emelvényre lépni és még azonkívül a tórát fölemelni; a kardot lecsatolni szintén nem tartottam helyesnek, nehogy tehát valami fonák, tisztí mivoltommal össze nem férő helyzetbe kerüljek, inkább nem fogadtam el a megtiszteltetést. De azért jöttem, hogy itt ünnepélyesen kijelentsem, hogy távolról sem akartam a tórát megbántani. („Ich wollte nicht *mewájes hátoráh*“ — ez volt a kifejezése, amint még most is nagyon élénken emlékszem rá.)

En természetesen szívesen vettem tudomásul az ünnepélyes kijelentést és egyben csodálkozásomnak adtam kifejezést, hogy egy őrnagy szájából héber szavakat hallhatok, ami bizony nem mindennapi dolog. Erre elbeszélte, hogy ifjúkorában behatóan foglalkozott héber tudományokkal és csak a viszonyok véletlen és sajátságos láncolata vitte őt a katonai pályára. E pályán — így mondotta nekem — feljebbvalóim részéről rosszakaratot, animozitást, vagy antiszemitizmust soha nem tapasztaltam. Különös szeretettel és hálával emlékezett meg Frigyes főhercegről, aki jóakarói közé tartozott és pályáján való előrehaladásában hathatósan támogatta.

Soproni katonáskodása idejében sokszor találkoztam vele hol itt, hol ott. Egyszer egy évben hivatalosan is. Ő volt ugyanis egy darabig a 76-ik hadkiegészítő parancsnokságnak a parancsnoka és nekem, mint tartalékos tábori lelkésznek, minden október elején nála kellett hivatalosan jelentkezni. Ő tartotta a tisztí szemlét. Ezeken a szemléken különösen feltűnt nekem az ő világos, precíz és bizonyos szónoki ügyességgel elmondott beszéde.

Ami a zsidósághoz való viszonyát illeti, minden alkalmat megragadott, hogy dokumentálja hűséges zsidó voltát. És nemcsak hitfelei előtt, hanem — ami sokkal nehezebb és hálátlanabb feladat — tisztí körökben is iparkodott a zsidó vallásról elterjedt balvéleményt eloszlatni és ez irányban felvilágosítást terjeszteni.

1898 április 4-én történt, hogy benyit hozzám az ő tisztiszolgája és a következő levelet adja át: Tisztelendő Uram!

Tegnap a tisztí kaszinóban a monotheisztikus vallásokról folyt a beszélgetés és én azon nézetemnek adtam kifejezést, hogy ezen vallások erkölcsi alapelvei, különösen pedig a zsidóé és a keresztényé azonosak és az evangéliumnak erkölcsi törvényei a mi ótestamentumunkból származnak.

Néhányan keresztény pajtásaim közül vitatták ezen nézetemnek helyességét és a maguk vallása számára magasabb erkölcsi alapot vindikáltak és azt állították, hogy az egész kultúrvilág által joggal oly nagyrabecsült felebaráti szeretetnek evangéliumi tanítása: „Szeresd felebarátodat mint tenmagadat“ — a kereszténység kizárólagos vivmányát képezi.

En azonban a leghatározottabban emlékszem rá, hogy ezen mondatot Mózes valamelyik könyvében is olvastam. Ha jól emlékszem, így hangzik az eredetiben:

וְעָהַבְתָּ לְרֵעִי כָמוֹךְ¹

Érthető, hogy nagyon szívesen fekszik társaimat tévedésükről meggyőzni, ennélfogva Tisztelendőségedet szívélyesen kérem, hogy nekem az illető könyvet, amely az eredeti szöveg mellett a német, vagy a magyar fordítást is tartalmazza, néhány órára küldje el és könnyebb tájékoztatásomra szíveskedjék az illető helyet közelebbről megjelölni.

Szíves fáradságát előre is megköszönve maradok kiváló nagyrabecsüléssel és tisztelettel

Tisztelendőséged kész híve Vogel őrn.

E levélre természetesen azonnal válaszoltam és tekintve az ügy fontosságát, többet küldtem, mint amit az írója kívánt. Elküldtem Mózes III. könyvét, amelyben nemcsak a 19. fejezet 18. versét jelöltem meg, amire már a levélíró is hivatkozik: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“; de

¹ A hibásan írt szöveget azért hagytam meg, hogy a második levél erre vonatkozó része érthető legyen.

Az oroszok által széttepett tóratekercsek Sochaczewben
Von den Russen zerstörte Thorarollen

megjelöltem a 34-ik verset is, ahol ez áll: „Mint a honos legyen nálatok az idegen, aki tartózkodik köztetek és szeresd őt, mint tenmagadat, mert idegenek voltatok Egyiptom országában“. Továbbá elküldtem Máleáki prófétát, amelyben kijelöltem a 2. fejezet 10. versét, amely így hangzik: „Hiszen egy atyánk van mindnyájunknak, egy Isten teremtett bennünket, miért hűtlenkednék testvér testvér ellen, megszenstégtelénítve őseink szövetségét“. Azonfelül még elküldtem Salamon példabeszédeit, amelyben kijelöltem a 24. fejezet 17. versét és a 25. fejezet 21. versét: „Midőn elesik ellenséged, ne örülj és midőn megbotlik, ne vigadjon szíved... Ha éhezik ellenséged, adj ennire kenyeret és ha szomjazik, adj innia vizet“.

De elküldtem még Márkus evangéliumát olyan kiadásban, amelyben minden részlet, ami az ótestamentumból származik, pontosan meg van jelölve. És kijelöltem a 12. fej. 28—31. verseit, ahol az írástudók azt kérdezik Jézustól, hogy melyik az összes törvények közt a legfontosabb? Amire Jézus így válaszol: „Halljad Izráel, az Úr, a mi Istenünk, egyetlen Isten; És szeresd az Urat, a te Istenedet egész szíveddel, egész lelkeddel és egész erőddel“. Ez a legfontosabb törvény. És e másik, vele egyenlő: „Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat“. Nincs ezeknél fontosabb törvény. És az evangélium kiadásában mindkét törvény mint az ótestamentumból eredő van megjelölve és pedig Mózes V. k. 6. fej. 4—5. v. és Mózes III. k. 19. f. 18. verseiből. Végül kijelöltem Máté evangéliumának 22. fejezetét, amelynek 35—40. verseiben ugyanaz foglaltatik, mint Márkus evangéliumában.

Könyveimet három nap múlva visszakaptam a következő levél kíséretében:

Tisztelendő Uram!

Igen tisztelt Doktor Úr!

Fogadja szívélyes köszönetemet mélyenjáró és erősen bizonyító adataiért, amiket ama bizonyos vita elintézésére szíves volt rendelkezésemre bocsátani és amiket igaz elégtétellel és szívemben ujjongó dicshimnusszal olvastam föl társaimnak, akik meglehetősen zavarral és csodálkozással néztek maguk elé. De hogy ezeket az urakat a nyomasztó bizonyítékokkal meggyőzőnsikerült-e, nem merném mégsem oly teljes bizonyossággal állítani. Előítéleteik ugyanis túlságosan mélyen gyökereznek és nekem meg kell elégednem, hogy a kereszténység magasabb erkölcséről szóló örökös hencegésüket elhallgattattam és bennük a zsidóság igazságosabb meg-

ítéléséhez való fogékonyságot és érzéket legalább pillanatnyira fölébresztettem, ami az Ön szeretetreméltó közreműködésével bizonyos mértékben mégis sikerült.

És most kérem, engedje még, hogy szívemen könnyítsek és egy helyreigazítást hozzak elő. Az eredeti szöveggel való összehasonlításból nem csekély szégyennel vettem észre, hogy a felebaráti szeretetről szóló héber idézetemben háromszoros helyesírási hibát követtem el és érzem, hogy igazságosan és érzékenyen bűnhodnom kell hiúságomért, amiért a tudós férfi előtt héber tudományommal akartam parádézni. De reménylem, hogy nem fog túlságosan szigorral fölöttem ítélkezni. Ifjú éveimben igaz, meglehetősen jó hebraista voltam, aki nemcsak a maga bibliáját a prófétákkal együtt eredetiben értette, hanem a héber nyelv-tanban is nagyon jártas volt, hanem azóta körülbelül 35 év telt el, ami már tartamánál fogva is egy emberöltőt jelent és így a fönti botlást annál is érthetőbbé teszi, mert hivatásomnál fogva, amelynek immár 28 év óta szentelem magam, a zsidó viszonyoktól teljesen távol estem és csak

Synagoge im Gefangenenlager Döberitz

A döberitzi fogolytábor zsinagógája

igen ritkán találtam alkalmat, hogy héber könyvet eredetiben olvassak.

De azért bensőmben nem kevésbé érzek zsidóul és minél jobban tájékozodom a zsidóság viszonyai felől, annál nagyobb és mélyebb lesz lelkesedésem, amit a zsidóság hajdani nemzeti, mult és jelenlegi erkölcsi nagysága iránt érzek.

Fogadja Tisztelendőséged őszinte tiszteletem és nagyrabecsüsésem kifejezését és maradok mindenkor kész híve
Vogel örn.

Ez a két levél mély bepillantást enged a kiváló férfiú lelkivilágába, aki mint valódi chevalier sans peur et sans reproche olyan téren is szembe mer szállni az előítéletekkel, amelyen a legtöbbnek akár nemtörődömségből, akár pedig tudatlanságból meghunyászkodnak.

A zsidóság nemzeti nagyságáról gyakran beszélgettem vele és különös érdeklődéssel fordult az akkor ébredező és szárnyait bontogatni kezdő cionizmus felé. Egy zsidó állam alapítását akkoriban nem tartotta lehetetlennek és gyakran utalt Anglia eljárására, amelynek gyarmatosítási eljárását az államalapítás mintaképének tartotta.¹

¹ Dr. Pollák érdekes adatainak kiegészítéséül megemlítem, hogy Vogel generális, amióta nyugalomba vonult, idejét nagyrészt zsidó történeti tanulmányoknak szentelte és különös szeretettel foglalkozott a makkabeusok harcainak és Josephus zsidó háborús leírásainak stratégiájával. Többször volt alkalmam vele e tárgyról beszélgetni és disputálni s bámultam e téren való ritka alapos tudását. A régi judeai harcok minden hadszíntere a legapróbb részletekkel úgy a fejében volt, hogy sokszor szinte élő palesztinai földrajznak tűnt fel előttem. Patai József.

Andante. M.M. 42 = ♩

Soprani. Solo.
Scho. lojm a - lej - chem mal - a - chej ha - scho - rejs

Alti I. Solo.
Alti II. p

Harmonium. p

f Chor. Solo. mf
mal - a - chej el - jojn mi - me - lech mal - chej ham - lo - chim

Solo. Solo. mlo chim

f Chor. p
ha - ko - dojsch bo - ruch hu ha - ko - dojsch bo - ruch hu!

Angyali üdvözlét. Szombati ének

TOLL- HEGYRŐL

A MEGVÁLTÓ VALLÁSA. Vér Mátyás dantei mélységű és misztikusságú könyvét, az *Arnyék-ot*, az egész sajtó mint a magyar könyvtermés egyik legnagyobb szenzációját fogadta. A regény különben egyáltalában nem irányregény és ilyet még belemagyarázni sem lehetne. De van a könyvnek egy figurája, a vezekelni akaró züllött, bomlott Öröktűz, aki a víziókba eső Lithvánban a megváltó megjelenését látja. Erre aztán a következőket írja k. l. a Budapesti Szemlében:

„Nem tartjuk szerencsés leleménynek, hogy ez a vallásos vezeklésbe esett hisztérika (Öröktűz), aki, — hogyis mondjuk csak? — a „paróchiának a leánya“, megváltóját — ha bomlott lélekkel is, éppen a Lithvánban lássa, ki a regényből kivehetően oly felekezethez tartozik, mely sem misét nem hallgat, sem úrvacsorát nem vesz“.

Csodálatos megjegyzés tudományos és irodalmi szempontból egyaránt. Irodalmi szempontból, mert Lithván felekezetének semmi köze a regény hőséhez, a szerző nem is sejteti Lithván felekezeti hovatartozandóságát, mert ez esetben „nem tartozik az ügyhöz“. De csodálatosabb a megjegyzés „tudományos“ szempontból. Ez a k. l. úgy látszik nem tudja, hogy a kereszténység igazi megváltója, Krisztus is „oly felekezethez tartozott, mely sem misét nem hallgat, sem úrvacsorát nem vesz“.

MIÉRT NINCS ZSIDÓ MINISZTER AZ ÚJ KABINETBEN? Ezt a kérdést vetik fel az amerikai zsidó lapok, melyek mint *feltűnő jelenséget* magyarázzák és mentegetik, hogy Lloyd George kormányában nincsen egyetlen zsidó miniszter sem. Csodálatos, hogy ezt feltűnőnek találják. Minekünk az sem tűnik fel, hogy miért nem volt zsidó miniszter a régi kabinetben, sőt az sem, hogy miért nem volt még egyáltalában zsidó miniszter? No de, őszintén szólva, ez legyen a mi legnagyobb bajunk.

A ROMÁNIAI ZSIDÓKNAK gyors egyenjogusítást ígér a román király és az új román kormány. Nem akarunk ezúttal az annyiszor meddőnek bizonyult ígéret őszinteségében kételkedni. Mégis kissé furcsa, hogy épp most tesznek bőkezű ígéreteket, amikor ők maguk, a román király és a román kormány is orosz kegyelemkenyéren élnek. Valahogy arra a koldusra emlékeztetnek, aki vengéglátójához magával viszi ebédre a vejét is, mert „kosztot ígért neki“. Amíg a sajátjukból adhattak, addig szűkmarkúak voltak, most pedig, hogy koldusbotra jutottak, ki tudja, ki fogja az ő ígéretüket valósággá váltani.

(Secundus)

KRÓNKA. ÉS-ÖZEMLE

GYÖNGYÖS. Nevét, mely gyöngyök és drágakövek fogalmát asszociálta a lelkünkben, egy éjszaka hirtelen a pusztaság és rémület képévé torzította. Szinte felidéződik bennünk a siralmak prófétájának szava a gyöngyökről és szent kövekről és a gyöngynél drágább Cion gyermekeiről, kik az utcákon elszórva hevernek mint a szétzúzott cserepek. Mintha Isten büntető keze tetézni akarná a borzalmakat, amiket emberek bűnös kezei a földkerekségre zúdítottak. Az embernek feladata azonban most nem fürkészni a végzetet, hanem segítségükre sietni a bajbajutottaknak és orvosolni ott, ahol lehet és olyan gyorsan, ahogy csak lehet. „Kétszer ad, aki gyorsan ad“. A zsidó szívben rég kifejlődött a részvét és szánalom érzése a tűz áldozatai iránt. Mikor egy régi gettó keskeny zsúfolt utcáin száguldott át a fékezhetetlen pusztító elem, mindenütt megnyíltak a szívek a károsultak segítségére. Ma a tűz nem válogatott, egyformán perzselt le házakat és utcákat, zsidó és keresztény templomokat és az ország lakossága is egyformán kell hogy segítse a sujtottakat. Az államnak a feladata pedig most, hogy megszüntesse a gettókat, melyekben ha van is levegő, de nincsen víz; már pedig a víz épp olyan nélkülözhetetlen elem, mint a levegő, sőt amint láttuk, ilyen veszedelem esetén még fontosabb is.

KÖZGYŰLÉSEK. Május havában szokták megtartani nagy zsidó intézményeink az évi közgyűléseiket. A pesti hitközség és a Pesti Chevra a napokban adtak számot a legutóbbi évük működésének eredményeiről. Mindkét intézmény életében kétségtelenül az elmúlt esztendő a legnehezebbnek mondható fennállásuk óta. A háború harmadik évében a kiadások horribilisan emelkedtek és sem a hitközség, sem a Chevra nem riadhatott vissza az előirányzat túllépésétől, amikor kulturális és humánus kiadások fedezéséről volt szó. A hitközség új félmilliós deficitje bizonyára nem fog nagyobb nehézségeket okozni a normális viszonyok helyreállta után. És a hitközségi tagok készséggel fognak nagyobb adófizetést felajánlani vagy tudomásul venni, amikor ezeket az összegeket a hitközség a zsidóság jövőjének és kultúrájának oltárán áldozza. A Chevra is áldozatkészséggel túllépte az előirányzatokat, de az előirányzott bevételek is lépést tartottak ezzel és majdnem minden tétele jobban ütött ki, mint ahogy az előző tapasztalatok alapján számításba vették, úgy hogy az elmúlt év a Chevra fejlődésében minden téren határozott haladást jelent, ami a céltudatos vezetésnek tudható be.

AZ OMIKE-MENZA ÉLELMISZERKIOSZTÓJA. Az OMIKE-Menza Akadémika a háború kitörése óta hét hadijóléti intézményt tart fenn, amelyekben naponta hétszáz személyt délben és háromszáz személyt este díjmentesen

lát el. Ezen jóléti intézmények mellett *élelmiszerkiosztót* is tart fenn, ahol havonta kétszáz oly család részesül havonta különböző élelmiszersegélyben, akik önálló háztartást vezetnek és a menza egyéb hadijóléti intézményeitől támogatásban nem részesülnek. Minden ily kiosztás alkalmával a segélyre szorulóknak cukrot, kávé, teát, lisztet, babot, árpakását, darát, burgonyát és lehetőség szerint szentet kapnak, és amennyiben szentet nem kaphatnak — úgy e helyett pénzbeli adományban részesülnek. Ez évadban május hó 4-én volt az utolsó ily élelmiszerkiosztás, mely alkalommal az élelmiszerkiosztó elnöksége: Kohner Ágostné és báró Dirsztay Béláné, továbbá ügyvezetősége: Schwarcz Gyuláné, újpesti Wolfner Józsefné és dr. Frenkl Gyuláné, valamint a hölgyválasztmány igen sok tagja jelent meg. Dr. Neumann Arminné szép szavakkal emlékezett meg báró Dirsztay Béla, a menza elnökéről, kinek az élelmiszerkiosztó alapításának eszméje köszönhető és aki ezt a nemes eszmét oly gyönyörűen valósította meg. Dr. Hevesi Simon rabbi pedig a hölgyeknek mondott lelkes szavakban köszönetet buzgalmukért és áldozatkészségükért. Báró Dirsztay Béla elnök hálás szavakkal köszöntötte meg dr. Neumann Arminnének és dr. Hevesi Simonnak az elismerést és a szíves megemlékezést. Az élelmiszerkiosztó a jövő évadban, úgy mint eddig, ismét folytatja áldásos működését.

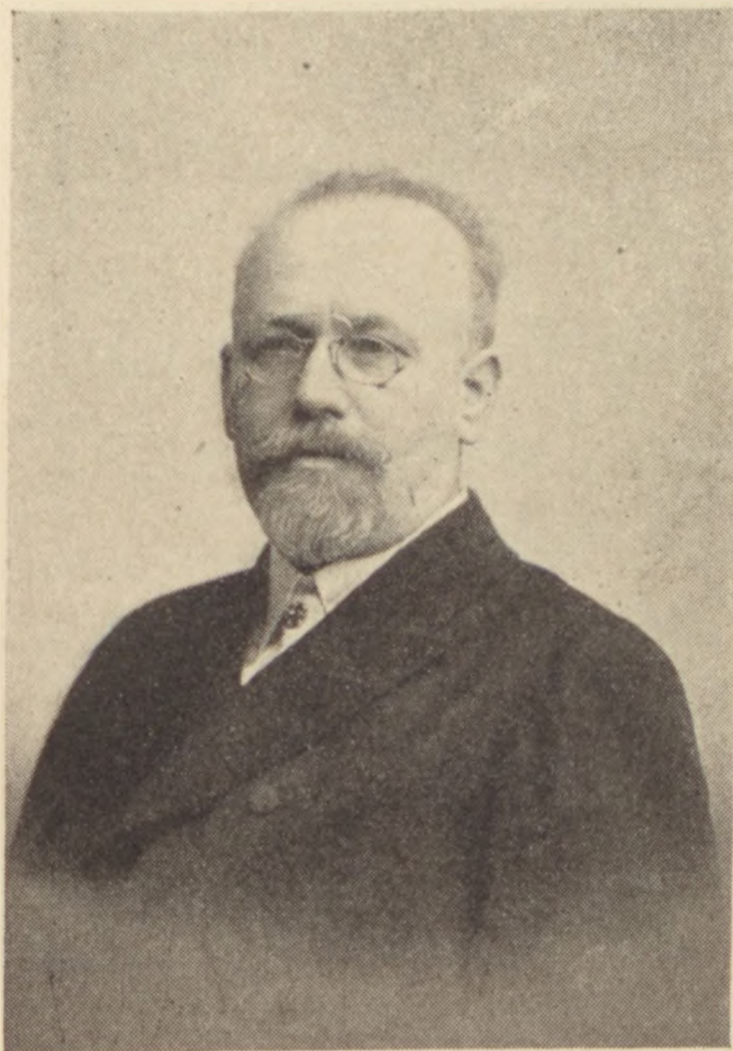
MULT ÉS JÖVŐ-MATINÉ KOLOZSVÁRON. Temesvár példájára Kolozsváron is nagyszabású, lelkes mozgalom indult meg a fiatal zsidó lányok körében, melynek célja a zsidó kultúra ismertetése, propagálása. A magyar zsidóság fejlődésének, kulturális előrehaladásának egy új fejezetét látjuk ebben a mozgalomban, annál is inkább, mert éppen a zsidó lányok lehetnek azok, akiknek minden eszközük megvan ahhoz, hogy a zsidó érzésnek ne csak lelkes fenntartói, de terjesztői legyenek. Kolozsvárott *Winkler Janka* tanárnő lelkes működése, mely eddig is szép sikereket jelentett — jelzi a „Kolozsvári Izraelita Leányegylet“ működésének új irányát. Az egyesület a zsidó irodalom nagy alakjait akarja a közönséggel megismertetni s főleg a magyar-zsidó kultúrát igyekszik népszerűvé tenni s közelebb hozni a magyar zsidóság szívéhez. Programjába vette ezenkívül a zsidó képzőművészet terjesztését is, amit tárlatok, ismertető előadások rendezésével óhajt megvalósítani. Az egyesület céljait, programját híven jellemzi legközelebbi matinéja, mely a *Mult és Jövő* jegyében fog lefolyni. Lapunk működésének szép és számunkra értékes elismerése a tervbe vett kolozsvári Mult és Jövő-matiné, mely — hisszük — alkalmas lesz arra, hogy törekvéseinket a közönség még szélesebb rétegei előtt tegye népszerűvé.

A Kolozsvári Izraelita Leányegylet új alakuló gyűlését május hó 6-án tartotta meg. Az egylet tisztikara a következő: Elnök: *Winkler Janka*, alelnök: *Szenes Irén*, *Rimóci Eszti*, titkár: *Reich Piri*, pénztáros: *Bäumel Eliz*, ellenőr: *Burger Piri*, jegyző: *Waldberg Flóra* és *Ábrahám Margit*. *Kultúrabiszottság*: Elnök: *Katz Róza*, tagok: *Holló Erzsébet*, *Rados Magda*, *Zádor Lenke*, *Wertheimer Böske*, *Noszin Margit*, *Keller Anna*, *Krémer Frida*. *Vigalmi bizottság*: Elnök: *Havas Erzsé*, jegyző: *László Elza*, tagok: *Rosenfeld Erzsé*, *Heller Ilus*, *Imre Ducsi*, *Rosenthal Jolán*, *Wertheimer Margit*, *Zelig Szerén*, *Geist Margit*.

AZ ESZPERANTÓ FELTALÁLÓJA. A napokban hunyt el *Lazar Ludwik Zamenhof*, az eszperantó világnyelv feltalálója, aki egy orosz kisváros gettójából indult el pályájára, amely világhírt szerzett nevének. Apja héber író volt, ő maga modern nevelésben részesült és a byalisztocki gimnázium elvégzése után tanári pályára készült. Az eszperantó nyelv eszméjével már gimnázista korában foglalkozott és nemsokára megjelentek eszperantó-művei, grammatikája és szótára, amelyek *Tolstoj* és más nagy emberek barátságát és tiszteletét szerezték meg számára. 1905-ben volt az első eszperantó-kongresszus *Boulogneban*, ahol az egész világból összesereglett hívei fejedelmeként ünnepelték a mestert, akinek az ideálja az volt, hogy az

ellenségeskedés és gyűlölet megszűnik, ha a világ népei egy nyelvben egyesülnek. Mint 16 éves ifjú írta Zamenhof az eszperantó himnusz, amely így szól a gyűlölethez: „Kado, kado, jam temp esta“ (Tűnj el, tűnj el, már itt az idő). Zamenhof mint idealista résztvett minden zsidó mozgalomban is. Így a „Chowewe-Cion“ egyik lelkes harcosa volt. Könyvet is írt a zsidó kérdéstről „Hillelizmus“ címen (Varsó 1901.) Homo Sum szerzői álnév alatt. Hillelizmus néven új vallást akart alapítani a zsidóság számára azzal a hilleli alapelvvel, hogy „ami neked nem esne jól, azt ne tedd felebarátodnak“. Az eszperantó világnyelv mellett ez vált volna aztán világvallássá.

DR. LASZ SAMU. Kír. igazgatóvá nevezte ki Öfelsége és ezzel újabb elismerést nyert az ő irodalmi és pedagógiai működése, melyet évtizedek óta annyi sikerrel fejt ki. Először a „Győri Közlöny“-nek volt főmunkatársa, majd

Dr. Lasz Samu

a fővárosba kerülve az itteni napilapokba és folyóiratokba dolgozott, főleg földrajzi és természettudományi témákkal foglalkozva. (Pesti Hírlap, Vasárnapi Újság, Természettudományi Közlöny, stb.) Tartalomban gazdag, színes írásai országos nevet biztosítottak neki. Tan-könyveit, földrajzi olvasókönyveit, országszerte használják középiskoláinkban. Önálló művei: A győri m. kir. állami főreál monografiája (1895), A magmamozgások (1898), Szövőfonómesterek c. studiumával a Magyar Szalon első díját nyerte, a Vulkanizmus cíművel a Magyar Földrajzi Társaságét, „Egy átkos kis légyről“ a Köztelek második díját. Nővénytán-át, mely a főiskolák kézikönyve, Péter Béla dr.-ral, a kolozsvári gazd. akad. igazgatójával együtt írta. Zsidó kulturális téren is nagy buzgalommal és lelkesedéssel működik.

A „MAGYAR IZRAEL“, az Országos Rabbí-Egyesület közlönye, amelyet dr. Neumann Ede, az ORE. elnöke szerkeszt nagy szakavatottsággal és szeretettel, tízedik év-folyamába lépett és ez alkalomból a szokott-nál is dúsabb tartalmú ünnepi számot adott ki. Dr. Neumann Ede, dr. Hevesi Simon, dr. Gudemann Mór, dr. Schwarcz Adolf, dr. Blau Lajos, dr. Edelstein Bertalan írtak a jubiláris füzetbe, mely méltó perspektívát nyit az ORE. közlönyének további működése és fejlődése számára.

AZ ORSZ. IZR. TANÍTÓ-EGYESÜLET IFJÚSÁGI KÖNYVTÁRA. Az egyesület agilis vezetősége megvalósította régi kezdeményezett eszméjét, hogy az ifjúság részére alkalmas olvasmányokat ad ki. Az ifjúsági könyvtár első száma I. Ferenc József-ről szól és szerzője dr. Szegő Arnold, akinek jeles írásait a Mult és Jövő olvasói is ismerik. A szépen kiállított könyv ára rendkívül olcsó: 1 korona 20 fillér. A legmelegebben ajánljuk olvasóinknak.

Fischer Vilmos tábori lelkes (Soor Márton tizedes felvétele)

EXEGÉZIS A FEDEZÉKBEN. Fischer Vilmos tábori rabbi, a 2. hadseregparancsnokság lelkesi ügyeinek előadója pásztori körútján, május hó 8-án meglátogatta ezredünket. Még aznap este istentiszteletet tartott a vonal mögött levő faluban, melyben a trén- és a tartalékban fekvő rohamcsapatok zsidó legénysége vett részt. Másnap hajnalban kiment az első állásokba, hol a zászlóaljparancsnokok lekötözött udvariassággal a földalatti tiszti kaszinót és egy tágasabb gránátmentes fedezéket bocsátottak a fő-tisztelendő úr rendelkezésére. Ezekbe gyülekeztek a zsidó katonák, tiszték és legénység és itt végezték el jó néhány minjanban, teljes templomi rendben a reggeli imát. A máramarosi és ugocsai fiúk elővették a borjúból a taliszt és a tefilint, a fő-tisztelendő úr a magával hozott tóra-tekercset teregette szét az asztalon, a káplár-kantor vígan recitálta a heti szidrárt és harsányan szólította a tórához a

Spitals-Synagoge in Budapest

A Mária Valéria-kórház zsidó temploma

szakasz- és századparancsnok urakat. Az ima befejezése után a főtisztelendő úr, aki örömmel tapasztalta, hogy megértő környezetbe került, szép, régi veretű agadikus szónoklatot tartott, melyben a zsidó katona makabeusi hitét és kitartását magasztalta, és Zita királynőt — születésnapja alkalmából — mint az eljövendő béke nemtőjét ünnepelte. A beszéd mély hatást tett a hallgatóságra, de a szónok is láthatólag meg volt hatva és azt mondotta: olyan érzése van, mintha maranusok titkos barlangjában prédikálna és emelkedett hangulatban búcsúzott el tőlünk. Egy 85-ös hadapródj.

PALESZTINÁBÓL aggasztó hírek érkeznek, melyek szerint a jaffai körzetnek evakuálása folytán az alig néhány éve virágzó zsidó gyarmatok lakosait a török katonaság eltávolította és ezzel ezt a gyönyörűen megindult új zsidó életet legalább egyidőre elpusztította. A kolonisták földművelőkké lettek, a zsendülő zsidó kultúra csiráit letiporják a hadi műveletek és ki tudja, még mit hoz a jövő. Németországi lapok híradásai szerint a zsidó lakosságot menekülése alatt arab hordák és vad beduinok megtámadták és szomorú pogromot rendeztek közöttük, a török katonaság a kellő védelemről nem gondoskodott. Egyelőre még csak a szomorú hírek kaoszát hozza a táviró. Talán majd elérkezik az idő, hogy a romokat újjá lehet építeni és az évtizedek munkája, reménye újra virágzásnak indul a szentföldön.

HIMEN. Dr. Klein Miksa, a Ferenc József Országos Rabbiképző-intézet tanára eljegyezte Rechnitzer Margitot Székesfehérvárról.

Özv. Ottenberg Tivadarné szül. Fischer Hermina, a maga és alulírottak nevében összetört szívvel jelenti, hogy férje

OTTENBERG TIVADAR

m. kir. udvari tanácsos, az Aradi Első Takarékpénztár vezérigazgatója, az aradi kereskedelmi és iparkamara elnöke, az aradi izr. hitközség alelnöke, Arad szab. kir. város törvényhatóságának bizottsági tagja stb.

munkás életének 59-ik évében, május 22-én, elköltözött az élők sorából. Sírba szállt vele a legjobb férj, a legönfeláldozóbb apa, a legnemesebb barát. A temetés május 24-én, d. u. 4 órakor ment végbe, a Forray-utcai gyászházból.

Arad, 1917 május 22.

Molnár Antal, dr. Farkas Mihály, Telkes Vilmos vejei, Molnár Antalné, szül. Ottenberg Irma, dr. Farkas Mihályné szül. Ottenberg Ilona, Telkes Vilmosné szül. Ottenberg Erzsébet gyermekei. Özv. Freischberger Amália anyósa. Molnár Annus, Molnár Jánoska, Telkes Mirella unokái. Winkler József és neje Freischberger Jenny, Váradi Manó és neje, sógorai és sógornői.

ADOMANY. Özv. Szécsi Lajosné, boldogult férje halálának évfordulója és a sírkő felavatása alkalmából 50 koronát küldött be hozzánk jótékony célra. Átadtuk dr. Hevesi főrabbinak hadi özvegy és árva számára.

Nagel Adolf zsák- és ponyvagyáros táviratilag ajánlott fel a gyöngyösi tűzkárosultak elhelyezésére ezer négyzetméter ponyvasátrát teljesen díjtalanul.

HALÁLOZÁSOK. Offenberg Tivadar udvari tanácsos, az Aradi Első Takarékpénztár vezérigazgatója, az aradi kereskedelmi és iparkamara elnöke s Arad város törvényhatósági bizottsági tagja május 22-én, 59 éves korában meghalt. A megboldogult a magyar pénzvilág egyik vezéralakja volt, aki nagy koncepciójával, vas energiájával és a vidék gazdasági életének céltudatos irányításával nemcsak Aradon s a vidéken, hanem a fővárosban is nagy tekintélynek örvendett. Arad egész közéletében jelentős szerepet játszott s halálát pártkülönbség nélkül gyászolják.

Adler Ármin likörgyárost, a lipótvárosi imaház-egyesület buzgó pénztárosát és nejét, szül. Zelinka Rózát súlyos csapás érte. Fiuk, Adler Hugó, a cég beltagja, reményteljes életének 26-ik évében elhunyt. Öszinte nagy részvét mellett temették.

A Mult és Jövő-Könyvtár kiadásában megjelent:

1. A „Magyar Zsidó Monografiák” sorozatban: „A zsidók letelepülése a jászságban”. Eredeti oklevelek alapján írta dr. Kálmán Ödön. Ára 5 korona 40 fillér. A Mult és Jövő előfizetőinek 4 korona.
2. A Mult és Jövő „Ifjúsági Könyvtára” sorozatban: Hermann Schwab: Gyermekek. A magyar zsidó ifjúság számára átdolgozta Leitner Zoltán. (Illusztrációkkal.) II. kiadás. Ára 2 korona. A Mult és Jövő előfizetőinek 1 korona.
3. A „Zsidó Novellák” sorozatban: Schachnovitz: „Litvániai történetek”. Fordította Lukács Zoltán. (Illusztrációkkal.) Ára 3 korona. A Mult és Jövő előfizetőinek 1 korona 20 fillér.

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalánál, Budapest, VI., Podmaniczky-utca 6. sz.

Zsákok, ponyvák,

szalmazsák, fejbánkos, pokróc, zsinegek, italvedrek
NAGEL ADOLF Budapest, V., Arany János-u. 10.
Telefon: 104-10, 80-82, 35-92. Távirat: NAGELA

MULT ÉS JÖVŐ művészi kivitelű eredeti BEKÖTÉSI TÁBLÁJA az 1916. évfolyamhoz, valamint az előző évfolyamokhoz, megrendelhető a kiadóhivatalnál. Ára portóval együtt 2 kor. 60 fillér
~~~~~ A díszkiadáshoz 3 korona ~~~~~

SZERKEZTŐI ÜZENETEK

B. D. UNGVÁR. Meleghangú levelét elküldtük a tárca szerzőjének, Székely Bélának, aki a háború kitörése óta katonáskodik és csak nemrég épült föl a harctéren szerzett súlyos betegségéből. A talmudista és József császár találkozásának megható jelenete sok olvasónknak ragadta meg a figyelmét. Ami Székely Béla versét illeti („En jó vagyok“), épp a napokban értesültünk, hogy a verset, mely csak a legutóbbi májusi számunkban jelent meg, már is mindenfelé szavalják. Jászai Mari maga több helyen szavalta el e hó folyamán és mindenütt mély hatást keltett vele. A nagy művész megemléltette mindenütt bevezetésül, hogy a verset csak pár napja olvasta a Mult és Jövőben és annyira meghatotta őt, hogy felveszi minden előadásának műsorába.

SCH. J. LSZTMIKLÓS. Köszönjük a szíves helyreigazítást, mely szerint a kép nem boronálást jelent, hanem a kövér farkú juh (Fettschwanzschaf) elhízott farka alá kötött kis talicskát, mely szokás Palesztinában és Szíriában otthonos. A talicskát, dr. Weisz Miksa szerint, azért kötik a juh farka alá, hogy a rajta levő értékes gyapjat kimélték.

„VALLÁSOS ÉNEK.“ A tárgyról érdekes cikket írt a Mult és Jövő egyik régebbi számában Beregi Ármín, aki a kérdéssel nagy szeretettel foglalkozik. A vallásos énekek melódiái mindenesetre már nagyon régiek és egyike-másika bizonyára még a jeruzsálemi templom énekeiből származik. A Kol-Nidre, a Duchan, a nagyünnepek

és a három-ünnepek (Peszach, Sebuoth, Szukkoth) recitatívái is igen régiek lehetnek. Hiszen nagyrészüket átvette a katolikus egyház is, tehát még a kereszténység keletkezése előtti időből származnak. Ezt különben már a XIII. században konstataha Manuello, a római héber költő. A szövegek természetesen szintén még az ókorból valók, de írtak hozzájuk vallásos énekeket minden kor héber költője, Kalír, Gabíró, Juda Halévi, a két Ibn Ezra és később Nadzsara, Alkabic, Lurja stb. A melódiák szerzőit egyáltalában nem ismerjük. A zsoltároknak említett sok hangszerből következtethetünk, hogy a templom idejében voltak nagy karmesterek és komponisták, kiknek gazdag művészete idővel egyre jobban leszegényedett és ma már bizony csak bús romjai élnek a zsinagógákban.

HÉBER ÍRÁS. Egyáltalában nem „boszorkányság“ megtanulni a héber írott betűket. A gyermekek, ott ahol ezt az iskolában tanítják, épp olyan gyorsan sajátítják el a héber betűket, írást és olvasást, mint a magyart vagy a németet. És azokban a német gimnáziumokban is, ahol a klasszikus nyelvek között a hébert is tanítják, nem panaszkodnak nehézségek miatt. De még egyszerűbb a dolog, ha héber betűkkel magyar, német, spanyol vagy más nyelven írnak, mint ahogy sokan szokták még ma is. A hangzók persze nem egyeznek teljesen, de aki a nyelvet érti, folyékonyan olvashatja az ilyen szöveget is. Alábbi klisé egy ilyen héber betűkkel megírt német levelet mutat, amelyben dr. Tetétleni Ármín budapesti ügyvéd megköszöni Glanz Sámuelnek a pészachi négy serlegre (arba kószóth) küldött bort és a macoszt, amelyet mint nem zsidó (bar-jiszroel) nem használhatott fel ritualiter (kődin). Dr. Tetétleni Ármín „őskeresztény“, de zsidó dolgokban nagy jártassággal bír. A level „megfelel az összes követelményeknek“. Ott van fönt ב"ה, ami rövidítése a „beezrath hasém“ (isten segítségével) szavaknak, amivel a zsidó hívő a levelét kezdeni szokta, az aláírásnál pedig nem hiányzik a ה"ק sem, ami rövidítése a הקטן (a kicsiny) szónak, amit szerénység jeléül szoktak az aláírás elé biggyeszteni.

Dr. TETÉTLENI ÁRMIN

ügyvéd

BUDAPEST, V., JÓZSEF-TÉR 10.

TELEFON 58—39.

o

ב"ה

Budapest, 1917. április 10.

החברת החרוץ והחשובה ביותר
החברת החרוץ והחשובה ביותר

החברת החרוץ והחשובה ביותר
החברת החרוץ והחשובה ביותר
החברת החרוץ והחשובה ביותר
החברת החרוץ והחשובה ביותר

החברת החרוץ והחשובה ביותר

החברת החרוץ והחשובה ביותר

החברת החרוץ והחשובה ביותר

KÖZ- GAZDASÁG

A VI. HADIKÖLCSÖN, mely a legkedvezőbb feltételek mellett bocsátottak ki, amint előrelátható, felül fogja múlni eredményével az összes eddigi hadikölcsönöket, amelyek mind a legjobb pénzbefektetésnek bizonyultak. A hadikölcsönjegyzés nemcsak hazafias kötelesség, hanem egyszersmind a tőke legkitűnőbb kamatoztatása is. A hazamúltán elvárhatja mindenkitől, hogy a hadikölcsönt minden lehető eszközzel támogassa. Az új hadikölcsön minden ügyében készséggel ad felvilágosítást a Magyar Általános Hitelbank központja, vagy bármely fiókja.

A FÖLDHITELBANK a napokban tette közzé mérlegét, a tíz millióra szaporított részvénytőke 1.051,286 K-át gyümölcözött. Tavaly még hat millió mellett 504,842 K volt a nyereség. A bank ingatlanai 2.568,561 K értékről 9.111,493 K-ra gyarapodtak. A tavalyi mérlegben tartalék-alap címén 550,000 K, az ideiben 900,000 K és külön tartalékalap címén 50,000 K szerepel.

MAGYAR PENZÜGYI COMPASS 1917-RE. Kormos Alfréd, a Magyar Pénzügy és a Magyar Kereskedők Lapja szerkesztőjének most huszonhatodik évfolyamában megjelent évkönyve a fejlődés útján ismét nagy lépéssel jutott előre. A kiváló mű két kötetben adja, külön a budapesti és külön a vidéki pénzintézetek, biztosító, ipari, kereskedelmi és közlekedési vállalatok, nemkülönben a szövetkezetek mérlegadatait és egyéb, csak igen nagy utánjárásal megszerezhető és fokozott gondossággal összeállított adatait. A Magyar Pénzügyi Compassnak ezt és más eredeti és sajátos kiváló tulajdonságait annyira méltányolják a szakkörök, hogy a munka évről évre nagyobb példányszámban jelenik meg. Megrendelhető a Magyar Pénzügy kiadóhivatalában, Budapest, V., Sas-utca 13. és valamennyi könyvkereskedésben. A két kötet ára vászonkötésben összesen 40 korona.

SZIGORÚAN RITUÁLIS INTERNÁTUS

középiskolai, kereskedelmi és polgári iskolai tanulók számára. Szigorú felügyelet és gondos ápolás, a legkitűnőbb ellátás, egyéni nevelés. Az összes iskolához közel. Tanulók csakis korlátolt számban vétetnek fel.

Legjobb referenciák. Cím:

Virág Gyuláné, Budapest, VI., Ó-u. 42.

A SALGÓTARJÁNI KÖSZÉNBÁNYA R.-T. június 8-án közgyűlést tart, amelyen az igazgatóság azt fogja javasolni, hogy az alaptőkét 2200 darab új részvény kibocsátása által 4.400,000 koronával 22 millióról 26 millió 400 ezer koronára emeljék föl s az elővételi jogot az összes kibocsátandó új részvényekre — még később meghatározandó áron — ajánlják fel a régi részvényeseknek. Ezt megelőzően — május 21-én — az Északmagyar beválasztotta az igazgatóságba a Salgótarjáni delegátusait. Az Északmagyarra a Salgótarjáni vezetése mellett kétségtelenül nagy jövő vár, mert a Salgótarjáni bányákkal szomszédos nógrádmegyei művei most intenzív kitermelés alá kerülnek.

A NEUSCHLOSZ-FÉLE NASICI TANNINGYÁR ÉS GÖZFÜRÉSZ R.-T. a napokban tartotta Sztányí Ödön miniszteri tanácsos elnökle alatt évi rendes közgyűlését. A Rosenberg Ármín vezérigazgató által előterjesztett igazgatósági jelentés felemlíti, hogy a vállalat a lefolyt üzletévben a hadiszükségletek szempontjából fontos üzemeit azok legmagasabb teljesítőképességéig fokozta és hogy a termelésnek ezen emelkedése az össz-számlázásnak 22½ millió K-át kitevő összegében jut kifejezésre. Értékcsökkenési alapra 700,000 K, az adó-alapra 800,000 K fordítatott. A fennmaradó 1.882,520 K-át kitevő nyereségből a közgyűlés 250,000 K-át helyezett az általános tartalék-alapba, 100,000 K-át a tisztviselők nyugdíjalapja részére és 100,000 K-át hadijólléti és jótékonyági célokra szavazott meg és az alapszabályszerű levonások tekintetbevétel után részvényenként 45 K (22½%), mint osztalék került kifizetésre. A közgyűlés az igazgatóságba új tagokul Hatvany Béla báró és Kelemen Gyulát választotta be. A közgyűlést követő igazgatósági ülésen elnökül Sztányí Ödön miniszteri tanácsos, alelnökül Hatvany Béla báró választottak meg és Morócz Ernő, Leimdgörfler Aladár, Fischer József és Delmár Jakab főhivatalnokok cégvezetői jogosultságot kaptak.

Adler Ármín és neje szül. Zelinka Róza és gyermekei, Nándor tart. hadnagy, Irén és Margit, valamint a nagyszámú rokonság nevében, fájdalomtól megtört szívvel tudatják, hogy a legjobb fiú, testvér és rokon

ADLER HUGÓ

Adler Ármín és Fia likörgyári cég beltagja (Lipót-körút 2.) élete tavaszán, 26 éves korában, május 2-án jobblétre szenderült. Drága halottunk földi maradványait május hó 4-én d. u. 3 órakor, az új izr. temető halottasházából örök nyugalomra helyeztük.

Béke és áldás hamvaira!

ALAPÍTÁSI ÉV

1862

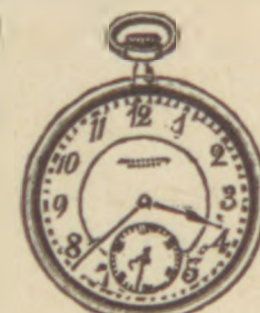
• CHRONOGRÁPH.
• REPETITION ÉS
ZSEBÉBKRESZTŐK

CUENDET CONSTANT

Svájc és Németország zseb-, inga- és díszóragyárainak lerakata.

BUDAPEST, IV., KIGYÓ-TÉR 5

KARCSATORÁK, GYŰRŰ-
ÓRÁK JAVÍTÁSOK

INGA-ÉS ÁLLÓÓRÁKRAK-
TÁRON ÉS RENDELÉSRE
KÜLÖNLEGESSÉGEK

Ponyvakölcsönzés

mérsékelt

kölcsöndíj mellett

FALUDI ÉS ELEK zsáknagykereskedők,
BUDAPEST, V., Nagykörön-utca 22. sz.
Telefonszám: 82-37. Sürgőnycím: „Segel“

Gabonazsák, gyapjúzsák

legolcsóbb beszerzése

Szalmazsák

és meleg

takarók foglyok részére

FELELŐS SZERKESZTŐ ÉS KIADÓ: DR. PATAI JÓZSEF.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

MODERN
LEVEL-
PÁPIR
UDONSA
GOK.
PÁPIR-
ÁRUK

Pauker Mór
PÁPIRÁRUHÁZA

BUDAPEST
FOUZLET.V.
VÁCI KÖRUT 60
TEL.: 47-37
FIÓKÜZLET
VÁCI KÖRUT 75
TEL.: 86-73
M.K. POSTATAJKA
REKVENZTÁRI
SZÁMLA 1962

Telefon :
25-02 és 66-97

Telefon :
25-02 és 66-97

MAGYAR ÉLELMISZER SZÁLLÍTÓ RÉSZV.-TÁRSASÁG

Budapest, IX., Tóth Kálmán-utca 8—10. szám
Fiókok: Wien, Berlin, Breslau stb.

A társaság működési köre:

1. HÜTŐHAZ. A modern technika eddig elért vívmányainak felhasználásával berendezett hűtőházban bárki tetszés szerinti időre mindenféle élelmicikket hosszabb ideig kifogástalan minőségben eltarthat, mérsékelt díjtételek mellett. A beraktározandó árúk kezelésére, illetőleg a beraktározás feltételeire részletes útmutatással készséggel szolgál a társaság igazgatósága.

2. JÉGGYÁR. Napi 1000 métermázsa tartós kristályjeget termel.

3. KIVITELI OSZTÁLY. Wien, Berlin, Breslau stb. helyeken saját alkalmazottaink vezetése alatt fenntartott fiókjai mérsékelt jutalék mellett mindenféle hazai élelmicikket bizományi értékesítésével foglalkoznak.

4. SZÁLLÍTÁSI OSZTÁLY. Fővardíjkedvezményeket folyósít a nyugati vámkülföldre feladott élő és leölt baromfi, tojás, vad, vaj, friss főzelék, zöldség, friss gyümölcs, túró és mézkeüdemények feladási okmányai alapján.

5. GYŰJTŐFORGALOM. Az élelmicikkek pontos és olcsóbb szállítása érdekében Budapest-nyugati p.-u., Budapest-Józsefváros, Wien-Stbhf és Berlin állomásokra élelmiszer-gyűjtőforgalmat tart fenn.

Örökbe fogadna vidéki jómódú házaspár árva kis-
:: leányt 4—6 évesig. ::
:: Bővebb értesítést ad a kiadóhivatal. ::

Hirdetéseket felvesz a kiadó-
hivatal, Bpest,
VI. ker., Podmaniczky-u. 6. Tel. 146-92.

JAKOBI G. LAJOS

ANGOL ÚRISZABÓ, BUDAPEST, PODMA-
NICZKY-UTCA 6. :: TELEFON 153—94.

Uri ruhákat készít mérték után legfinomabb angol és skót szövetekből. Állandóan nagy választék a legdivatosabb kelmékből. :: Szolid árak.

REICHENBERG

szűcs szőrmeárúházában
finom szőrmeárúkat olcsón

:: vásárolhat ::

:: Budapest-Belváros ::

IV., Hajó-u. 16. Fiók: Dohány-u. 1/b.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA
Budapest, VII. kerület, Síp-utca 12.

PÁLYÁZATI HIRDETMÉNY.

A pesti izr. hitközség előljárósága a kezelésében levő Hecht Jónás-alapítvány kamataiból ez évben folyósítandó 240 korona összegű ösztöndíjra pályázatot hirdet, melyre a budapesti kereskedelmi akadémia felső kereskedelmi iskolájának oly izraelita vallású, szegénysorsú növendékei pályázhatnak, kik fentnevezett intézetnél a folyó tanévben jó eredménnyel tettek érettségi vizsgálatot.

Az alapító családjából származó szegénysorsú folyamodó előnyben részesül, ha elégséges előmenetelű is.

A pesti izr. hitközség előljáróságához intézett s a születési, szegénységi és az érettségi bizonyítvánnyal (esetleg a vérrokonságot igazoló közhitelű okiratokkal) kellően felszerelt, a folyamodók pontos lakáscímét is tartalmazó folyamodványok folyó évi június hó 30-ig a budapesti kereskedelmi akadémia igazgatóságánál nyújtandók be.

Budapest, 1917 május havában.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG ELŐLJÁRÓSÁGA.